

Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci

i obrazloženja

(Prihvaćeno od Odbora ministara 17. studenog 2010. na 1098. sastanku izaslanstava ministara) Smjernice i obrazloženja - verzija odobrena 31. svibnja 2011.

Prijevod s engleskog na hrvatski jezik
Asenka Kramer

Lektura, korektura i grafička priprema
Kramer i Kramer d.o.o., Zagreb

U Zagrebu, 25. ožujka 2013.

Smjernice* Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci

(Prihvaćeno od Odbora ministara 17. studenog 2010. na 1098. sastanku izaslanstava ministara) Smjernice i obrazloženja - verzija odobrena 31. svibnja 2011.

Preambula

Odbor Ministara,

uzimajući u obzir da je cilj Vijeća Europe postići veće jedinstvo među državama članicama, posebice promicanjem prihvaćanja jedinstvenih pravila u pravnim stvarima;

uzimajući u obzir potrebu da se osigura učinkovita primjena postojećih obvezujućih općih Europskih standarda za zaštitu i promicanje prava djece, uključujući posebno:

- UN-ova Konvenciju o statusu izbjeglica iz 1951.;
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966.;
- Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966.;
- UN-ovu Konvenciju o pravima djeteta iz 1989.;
- UN-ovu Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom iz 2006.;
- Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950, ETS br. 5), (dalje u tekstu "EKLJP");
- Europsku konvenciju o ostvarivanju dječjih prava (1996., ETS br. 160);
- Revidiranu Europsku socijalnu povelju (1996., ETS 163);
- Konvenciju Vijeća Europe o kontaktima s djecom (2003., ETS br. 192);
- Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (2007., CETS br. 201);
- Europsku konvenciju o usvajanju djece (revidirano) (2008., CETS br. 202);

uzimajući u obzir jamstva EKLJP i sukladno praksi Europskog suda za ljudska prava, da je pristup pravosuđu i pravednom suđenju pravo svake osobe – u svim sastavnicama (posebice uključujući pravo da bude informirana, pravo da bude saslušana, pravo na pravnu obranu i pravo da bude zastupana) – koje je potrebno u demokratskom društvu i jednako se primjenjuje na djecu, sukladno njihovoj sposobnosti za stvaranje vlastitih stajališta;

pozivajući se na relevantnu sudsku praksu Europskog suda za ljudska prava, odluke, izvješća i druge dokumente drugih institucija i tijela Vijeća Europe, uključujući preporuke Europskog odbora za prevenciju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) i priopćenja i mišljenja Povjerenika za ljudska prava Vijeća Europe i razne preporuke Parlamentarne skupštine Vijeća Europe;

imajući na umu različite preporuke Odbora ministara državama članicama u području prava djece, uključujući Preporuku Rec(2003)5 o mjerama zadržavanja tražitelja azila, Preporuku Rec(2003)20 koja se odnosi na nove načine postupanja u slučajevima maloljetničke delinkvencije i ulogu pravosuđa za mlade, Preporuke Rec(2005)5 o pravima djece koja žive u institucijama sustava, Europskim pravilima za sankcije ili mjere nad maloljetnim prijestupnicima i Preporuke CM/Rec(2009)10 o Smjernicama politike o integriranim nacionalnim strategijama u zaštiti djece od nasilja;

pozivajući se na Rezoluciju br. 2 o pravosuđu prilagođenom djeci, usvojenju na 28. Konferenciji Ministara pravosuđa Europe (Lanzarote, listopad 2007.);

s obzirom na važnost osiguranja dječjih prava instrumentima UN-a, kao što su:

- UN-ova standardna minimalna pravila za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima ("The Beijing Rules", 1985.);

* Ove se smjernice odnose na primjenu Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava. Konvencija se može pročitati na web stranicama Pravobraniteljice za djecu RH - prim.prev.

- UN-ova pravila za zaštitu maloljetnika lišenih slobode ("The Havana Rules", 1990.);
- UN-ove Smjernice za prevenciju maloljetničke delinkvencije ("The Riyadh Guidelines", 1990.);
- UN-ove Smjernice o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela (ECOSOC Res 2005/20, 2005.);
- Bilješka Generalnog tajnika UN-a sa Smjernicama: UN-ov pristup pravosuđu prilagođenom djeci (2008.);
- Smjernice UN-a za primjereno korištenje i uvjete alternativne skrbi o djeci (2009.);
- Principi koji se odnose na status i funkcioniranje nacionalnih institucija za zaštitu i promicanje ljudskih prava ("The Paris Principles");

pozivajući se na potrebu jamstva učinkovite primjene postojećih obvezujućih normi koje se odnose na prava djece, ne spriječavajući države članice u uvođenju ili primjeni viših standarda ili povoljnijih mjera;

imajući u vidu Program Vijeća Europe "Izgradnja Europe za djecu i s djecom";

potvrđujući napredak koji su države članice postigle u primjeni pravosuđa prilagođenog djeci;

imajući na umu, ipak, postojeće prepreke za djecu unutar pravosudnog sustava, poput, između ostaloga, nepostojećih, parcijalnih ili uvjetnih, zakonom garantiranih prava pristupa djece pravosuđu, raznolikost i složenost postupaka, moguću diskriminaciju temeljem različitih razloga;

pozivajući se na potrebu prevencije moguće sekundarne viktimizacije djece od strane pravosudnog sustava u postupcima u koje su uključena ili koji se odnose na njih;

pozivajući države članice da istraže postojeće praznine i utvrde gdje se mogu uvesti principi i postupci pravosuđa prilagođenog djeci;

priznavajući stajališta i mišljenja djece koja su konzultirana diljem država članica Vijeća Europe;

napominjući da Smjernice imaju za cilj pridonijeti identifikaciji praktičnih lijekova za postojeće nedostatke u zakonu i u praksi;

prihvata sljedeće Smjernice koje će državama članicama poslužiti kao praktični alat u prilagodbi pravosudnih i nepravosudnih sustava specifičnim pravima, interesima i potrebama djece i poziva države članice da osiguraju široku distribuciju među svim dionicima vlasti koji su odgovorni ili na drugi način povezani s pravima djece u pravosuđu.

I. Opseg i svrha

1. Smjernice se odnose na pitanje mjesta i uloge, stajališta, prava i potreba djeteta u sudskim postupcima i alternativama takvih postupaka.
2. Smjernice bi trebalo primjenjivati u svim postupcima u kojima je vjerojatno da će djeca, iz bilo kog razloga i u bilo kojem svojstvu, biti u kontaktu sa bilo kojim nadležnim tijelima uključenim u primjenu kaznenog, građanskog ili upravnog prava.
3. Smjernice imaju za cilj osigurati da se u svim takvim postupcima sva prava djece, među kojima su pravo na informaciju, zastupanje, sudjelovanje i zaštitu, poštuju u cjelosti vodeći pritom računa o djetetovoj razini zrelosti i razumijevanju te o okolnostima slučaja. Poštovanje prava djeteta ne bi trebalo ugrožavati prava ostalih uključenih strana.

II. Definicije

Za potrebe ovih Smjernica o pravosuđu prilagođenom djeci (dalje u tekstu "Smjernice"):

- a. "dijete" je svaka osoba mlađa od 18 godina;
- b. "roditelj" je osoba/osobe s roditeljskom odgovornošću sukladno nacionalnom zakonodavstvu. U slučaju kad su roditelj/i odsutni ili više nisu nositelji roditeljskih odgovornosti, odnosi se na skrbnika ili imenovanog zakonskog zastupnika;
- c. "pravosuđe prilagođeno djeci" odnosi se na pravosudni sustav koji jamči poštovanje i učinkovitu primjenu svih prava djeteta na najvišoj mogućoj razini, imajući na umu dolje navedene principe i uzimajući u obzir razinu zrelosti i razumijevanja djeteta te okolnosti slučaja. To je posebice pravosuđe koje je dostupno, prilagođeno dobi, brzo, temeljito, prilagođeno i fokusirano na potrebe i prava djeteta, koje poštuje prava djeteta, uključujući pravo na zakonito postupanje, sudjelovanje u postupku i razumijevanje postupanja, na uvažavanje privatnosti i obiteljskog života i na integritet i dostojanstvo.

III. Temeljni principi

1. Smjernice su nastale na postojećim principima ugrađenim u instrumente navedene u preambuli i na praksi Europskog suda za ljudska prava.
2. Ovi su principi dalje razrađeni u sljedećim potpoglavljima i primjenjuju se na sve dijelove ovih Smjernica.

A. Sudjelovanje

1. Trebalo bi poštovati prava sve djece da budu informirana o svojim pravima i dati im prikladne načine pristupa pravosuđu te prava da ih se konzultira i sasluša u postupcima u koje su uključena ili koji na njih utječu. Ovo uključuje davanje prikladnog značenja stajalištima djece imajući na umu njihovu zrelost i bilo kakve poteškoće u komunikaciji koje mogu imati, kako bi njihovo sudjelovanje postalo značajno.
2. Djecu bi trebalo smatrati i prema njima se odnositi kao s punopravnim nositeljima prava i trebalo bi ih ovlastiti da koriste sva svoja prava na način sukladan njihovoj sposobnosti za formiranje vlastitih mišljenja i sukladno okolnostima slučaja.

B. Najbolji interesi djeteta*

1. Države članice trebale bi jamčiti učinkovitu primjenu prava djece kako bi njihovi najbolji interesi bili od primarnog značenja u svim pitanjima u koja su uključena ili koja na njih utječu.
2. U procjeni najboljih interesa djece uključene u postupak ili one na koju postupak utječe:
 - a. njihova stajališta i mišljenja moraju biti adekvatno procijenjeni;
 - b. sva druga prava djeteta, poput prava na dostojanstvo, slobodu i jednako postupanje, moraju se poštovati u svakom trenutku;
 - c. sveobuhvatni pristup trebale bi prihvatiti sve relevantne institucije vlasti kako bi s dužnom pažnjom razmotrile sve uključene interese, uključujući psihološku i fizičku dobrobit i pravne, socijalne i ekonomske interese djeteta.
3. Najbolje bi interese djece uključene u isti postupak ili slučaj trebalo posebno procijeniti i usporediti imajući na umu pomirenje mogućih suprotstavljenih interesa djece.

* U RH je u uporabi sintagma 'najbolji interes djeteta'. Međutim, u ovim se Smjernicama spominju uvijek i samo 'najbolji interesi djeteta' ('best interests of the child') što jasno implicira da interesa ima više (interes zadržavanja obiteljskih odnosa, najbolja moguća skrb, zdravstvena zaštita, obrazovanje, te i mišljenja i stajališta djeteta ako nisu protiv najboljih interesa djeteta, itd., sukladno Konvenciji o pravima djeteta UN-a i Europskoj konvenciji o ostvarivanju dječjih prava.) - prim.prev.

4. Iako pravosudne vlasti imaju krajnje ovlasti i odgovornost za donošenje konačne odluke, države članice trebale bi uložiti, po potrebi, zajedničke napore u uspostavljanju multidisciplinarnih pristupa s ciljem procjene najboljih interesa djece u postupcima u koje su uključena.

C. Dostojanstvo

1. Prema djeci bi se trebalo odnositi s pažnjom, osjetljivošću, pravednošću i uvažavanjem tijekom cijelog postupka ili slučaja, posebno pazeći na njihovu osobnu situaciju, dobrobit i specifične potrebe i s potpunim uvažavanjem njihovog fizičkog i psihološkog integriteta. Tako bi ih trebalo tretirati bez obzira na način na koji su došla u kontakt sa sudskim ili ne-sudskim postupkom ili s nekom drugom intervencijom, i bez obzira na njihov pravni status i svojstvo u bilo kojem postupku ili slučaju.

2. Djeca se neće podvrgavati mučenju ili nehumanom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni.

D. Zaštita od diskriminacije

1. Prava djece osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojem temelju, poput spola, rase, boje ili etničkog podrijetla, dobi, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, socioekonomskog podrijetla, statusa roditelja, povezanosti s manjinskim narodom, imovine, rođenja, spolne orijentacije, rodnog identiteta ili drugog statusa.

2. Posebna prava ili pomoć trebala bi se jamčiti ranjivijoj djeci, poput djece migranata, izbjeglica i djece koja traže azil, djece bez pratnje, djece s posebnim potrebama, beskućnicima, djece Roma i djece u institucijama sustava.

E. Vladavina prava

1. Princip vladavine prava trebao bi se u cjelosti primjenjivati na djecu kao i na odrasle.

2. Elementi zakonitog postupanja, poput principa legalnosti i proporcionalnosti, presumpcija nevinosti, pravo na pošteno suđenje, pravo na pravni savjet, pravo na pristup sudu i pravo na žalbu trebalo bi se jamčiti svoj djeci kao i odraslima i ne bi se trebalo minimizirati ni uskraćivati pod izlikom najboljih interesa djeteta. Ovo se odnosi na sve sudske, ne-sudske i upravne postupke.

3. Djeca bi trebala imati pravo pristupa prikladnim neovisnim i učinkovitim mehanizmima žalbe.

IV. Pravosuđe prilagođeno djeci prije, tijekom i nakon sudskog postupka

A. Opći elementi pravosuđa prilagođenog djeci

1. Informacije i savjeti

1. Od prvog uključivanja u djelovanje pravosudnog sustava ili drugih nadležnih tijela vlasti (poput policije, useljeničkog ureda, obrazovnih, zdravstvenih, ili ustanova socijalne skrbi) i tijekom cijeloga postupka, djeca i njihovi roditelji trebali bi odmah i prikladno biti obaviješteni, između ostaloga, o:

a. svojim pravima, posebice o specifičnim pravima djece u vezi sa sudskim ili ne-sudskim postupanjima u koja jesu ili bi mogla biti uključena, i o instrumentima dostupnim za otklanjanje mogućih kršenja njihovih prava uključujući mogućnost zaštite putem postupanja pravosudnih ili drugih tijela ili drugih intervencija. Ovo može obuhvaćati informacije o očekivanom trajanju postupka, mogućim pristupima mehanizmima žalbi ili drugim mehanizmima pritužbi;

- b. sustavu i postupcima, uzimajući u obzir posebno mjesto koje će dijete imati i njegovu ili njezinu moguću ulogu te o različitim fazama postupka;
- c. postojećim mehanizmima podrške djetetu kad sudjeluje u sudskim ili ne-sudskim postupcima;
- d. primjerenosti i mogućim posljedicama datih sudskih i ne-sudskih postupaka;
- e. pristojbama za postupanje po njihovoj žalbi, gdje je primjenjivo;
- f. vremenu i mjestu sudskog postupka i drugim relevantnim događajima, poput saslušanja, ako isti imaju utjecaj na djetetov život;
- g. općem tijeku i ishodu postupka ili intervencije;
- h. dostupnosti zaštitnih mehanizama;
- i. postojećim mehanizmima za nadzor odluka koje utječu na život djeteta;
- j. postojećim mogućnostima za dobijanje odštete od počinitelja ili od države putem sudskog postupka, putem alternativnih građanskih ili drugih postupaka;
- k. dostupnosti usluga (zdravstvenih, psiholoških, socijalnih, prevoditeljskih i drugih) od organizacija koje mogu pružiti podršku i načini pristupanja takvim uslugama te uslugama hitne financijske podrške, gdje je primjenjivo;
- l. bilo kakvim posebnim dogovorima dostupnim u cilju moguće zaštite njihovih najboljih interesa ako borave u drugoj državi.

2. Zaštita privatnog i obiteljskog života

6. Privatnost i osobni podaci djece koja jesu ili su bila uključena u sudske i ne-sudske postupke i druge intervencije trebali bi biti zaštićeni sukladno nacionalnim zakonima. Ovo općenito implicira da nijedna informacija ni podatak koji bi otkrili ili neizravno omogućili otkrivanje identiteta djeteta, uključujući slike, detaljne opise djeteta ili djetetove obitelji, imena i adrese, audio i video zapise, itd., ne smiju biti dostupni ni objavljeni, posebice u medijima.
7. Države članice trebale bi spriječavati kršenje prava privatnosti od strane medija, kako je navedeno u smjernici 6., kroz zakonske mjere ili nadzorom samo-regulacije medija.
8. Države članice trebale bi propisati ograničeni pristup svim zapisima ili dokumentima koji sadrže osobne ili osjetljive podatke o djeci, posebice o postupcima u koje su uključena. Ako je potrebna objava osobnih ili osjetljivih podataka, uzimajući u obzir najbolje interese djeteta, države članice trebale bi regulirati tu objavu sukladno relevantnom zakonodavstvu o zaštiti podataka.
9. Kad god se djecu saslušava ili kad svjedoče u sudskim i ne-sudskim postupcima ili drugim intervencijama to bi uvijek, kad je moguće, trebalo zabilježiti kamerom. U pravilu, nazočni bi trebali biti samo oni koji su uključeni u postupak, uz uvjet da dijete ne smiju ometati u svjedočenju.
10. Stručnjaci koji rade s djecom i za djecu trebali bi slijediti stroga pravila povjerljivosti, osim kad postoji rizik od štete za dijete.

3. Sigurnost (posebne preventivne mjere)

11. U svim sudskim i ne-sudskim postupcima ili drugim intervencijama, djeca bi trebala biti zaštićena od štete, uključujući zastrašivanje, represivno ponašanje i sekundarnu viktimizaciju.

12. Stručnjaci koji rade s djecom i za djecu trebali bi, po potrebi, biti podvrgnuti redovitoj inspekciji, sukladno nacionalnom zakonodavstvu, na način koji ne dovodi u pitanje neovisnost sudstva, da bi se osigurala njihova podobnost za rad s djecom.

13. Posebne mjere opreza trebale bi se primijenjivati na djecu kad je optuženi počinitelj roditelj, član obitelji ili primarni skrbnik.

4. Edukacija stručnjaka

14. Svi stručnjaci koji rade s djecom i za djecu trebali bi proći neophodno interdisciplinarno stručno osposobljavanje o pravima i potrebama djece različitih dobnih skupina i o postupcima prilagođenim djeci.

15. Stručnjaci koji imaju izravni kontakt s djecom trebali bi također biti osposobljeni za komunikaciju s djecom u svakoj dobnj skupini i stupnju razvoja, kao i s djecom u situacijama kad su posebno ranjiva.

5. Multidisciplinarni pristup

16. Uz potpuno poštovanje prava djeteta na privatni i obiteljski život, trebalo bi poticati usku suradnju između različitih stručnjaka radi postizanja sveobuhvatnog razumijevanja djeteta i procjene njegove ili njezine pravne, psihološke, socijalne, emocionalne, fizičke i kognitivne situacije.

17. Trebao bi se uspostaviti zajednički okvir procjene za stručnjake koji rade s djecom i za djecu (poput odvjetnika, psihologa, liječnika, policije, službenika useljeničkih ureda, socijalnih radnika i medijatora) u postupcima ili intervencijama koje uključuju djecu ili utječu na njih, kako bi pružili svu potrebnu podršku onima koji donose odluke, omogućujući im da u datom slučaju najbolje služe interesima djece.

18. Pri primjeni multidisciplinarnog pristupa moraju se poštovati profesionalna pravila o povjerljivosti.

6. Lišenje slobode

19. Svaki oblik lišenja djeteta slobode trebala bi biti mjera krajnjeg izbora i na najkraći mogući period vremena.

20. Kad se izriče lišenje slobode, djeca bi, u pravilu, trebala biti odvojena od odraslih. Kad su zatvorena zajedno s odraslima, to bi trebalo biti zbog posebnih razloga i utemeljeno isključivo na najboljim interesima djeteta. U svim slučajevima djeca bi trebala biti zatvorena u prostorima prilagođenim njihovim potrebama.

21. S obzirom na ranjivost djece lišene slobode, važnost obiteljskih veza i promicanje reintegracije u društvo, ovlašteni organi vlasti trebali bi osigurati poštovanje i aktivno podržavati poštovanje prava djeteta kako je to navedeno u općim i Europskim instrumentima. Uz ostala prava, djeca bi posebno trebala imati pravo na:

a. održavanje redovitih i značajnih kontakata sa svojim roditeljima, obitelji i prijateljima putem posjeta i korespondencije, osim kad su potrebna ograničenja u interesu pravde i u interesu djeteta. Ograničenje ovog prava nikad ne bi trebalo koristiti kao kaznu;

b. prikladno obrazovanje, stručno vodstvo i osposobljavanje, liječničku skrb, i uživanje slobode misli, savjesti i vjere te na slobodno vrijeme, uključujući tjelesni odgoj i sport;

c. pristup programima koji unaprijed pripremaju djecu za povratak u svoje društvene zajednice, uz pridavanje pune pažnje njihovim emocionalnim i fizičkim potrebama, obiteljskim odnosima, smještaju, školovanju i mogućnostima zaposlenja i socio-ekonomskom statusu.

22. Lišenje slobode djece bez pratnje odraslih, uključujući i tražitelje azila, i djece odvojene od obitelji nikad ne bi trebalo biti motivirano ni utemeljeno samo na statusu odsustva prava boravišta.

B. Pravosuđe prilagođeno djeci prije sudskog postupka

23. Minimalna dob kaznene odgovornosti ne bi trebala biti preniska i trebala bi biti određena zakonom.

24. Alternative sudskom postupku, poput medijacije, preusmjeravanja (pravosudnih mehanizama) i alternativnih rješavanja sukoba trebalo bi poticati kad god mogu najbolje poslužiti najboljim interesima djeteta. Preliminarna uporaba takvih alterantiva ne bi se trebala koristiti kao prepreka djetetovu pristupu pravosuđu.

25. Djeca bi trebala biti iscrpno informirana i konzultirana o mogućnostima pribjegavanja sudskom postupku ili alternativama izvan sudskog okruženja. To bi informiranje također trebalo objasniti moguće posljedice svake od opcija. Temeljem adekvatnih informacija, kako pravnih tako i drugih, trebao bi biti moguć izbor korištenja bilo sudskog postupka ili alternative kad god postoji. Djeci bi trebalo dati priliku dobijanja pravnog savjeta i druge pomoći u određivanju primjerenosti i poželjnosti predloženih alternativa. U donošenju te odluke trebalo bi uzeti u obzir stajališta djece.

26. Alternative sudskim postupcima trebale bi jamčiti istovrijednu razinu pravnih mjera zaštite. Poštovanje prava djeteta opisano u ovim smjernicama i u svim relevantnim pravnim instrumentima o pravima djeteta trebalo bi se jamčiti u istom opsegu u sudskim i izvansudskim postupcima.

C. Djeca i policija

27. Policija bi trebala poštovati osobna prava i dostojanstvo sve djece i imati obzira prema njihovoj ranjivosti, tj. uzimati u obzir njihovu dob i zrelost i sve posebne potrebe djece s fizičkim ili mentalnim invaliditetom ili djece koja imaju poteškoće u komunikaciji.

28. Kad god policija zadrži dijete, ono bi trebalo biti informirano na način i jezikom prikladnim za njegovu ili njezinu dob i razinu razumijevanja razloga zbog kojih je pritvoreno. Djeci bi trebalo omogućiti pristup odvjetniku ili priliku da kontaktiraju s roditeljima ili s osobom u koju imaju povjerenje.

29. Osim u posebnim okolnostima, roditelj/e bi trebalo informirati o tomu da je dijete u policijskoj postaji i reći im detaljno o razlozima zašto je dijete pritvoreno te od njih tražiti da dođu u postaju.

30. Dijete koje je u pritvoru ne bi trebalo ispitivati u vezi s kriminalnim ponašanjem ni od njega tražiti davanje ili potpisivanje izjave u vezi s takvim ponašanjem, osim u nazočnosti odvjetnika ili jednoga od djetetovih roditelja ili, ako roditelj nije dostupan, druge osobe u koju dijete ima povjerenje. Roditelj ili ta osoba mogu biti isključeni ako postoji sumnja na umiješanost u kriminalno ponašanje ili ako se ponašaju na način da ometaju postupak.

31. Policija mora osigurati da se, koliko je moguće, ni jedno dijete ne zadržava u pritvoru skupa s odraslima.

32. Državne bi vlasti trebale osigurati da se djeca u policijskom pritvoru drže u uvjetima koji su sigurni i odgovaraju njihovim potrebama.

33. U državama članicama gdje postojeće institucije državne vlasti ovo ne provode, tužitelji bi trebali osigurati da se pristup prilagođen djeci koristi tijekom cijelog istražnog postupka.

D. Pravosuđe prilagođeno djeci tijekom pravosudnog postupka

1. Pristup sudu i sudskom postupku

34. Kao nositelji prava, djeca bi trebala imati pravo pribjegavanja lijekovima kojima će učinkovito ostvarivati svoja prava ili koji će djelovati nakon kršenja njihovih prava. Domaći bi zakoni trebali, ako je moguće, olakšavati pristup sudu djeci koja imaju dovoljno razumijevanje svojih prava i uporabe lijekova kojima će ih zaštititi, temeljem odgovarajućih datih pravnih savjeta.

35. Bilo kakve prepreke pristupu sudu, poput cijene koštanja postupka ili nedostatka pravnog savjeta, trebale bi biti uklonjene.

36. U slučaju nekih specifičnih zločina počinjenih protiv djece, ili određenih aspekata građanskog ili obiteljskog prava, pristup sudu trebao bi biti zajamčen tijekom izvjesnog perioda vremena nakon što dijete postane punoljetno, ako je potrebno. Države članice potiču se na preispitivanje svojih zakonskih odredbi ograničenja.

2. Pravni savjet i zastupanje

37. Djeca bi trebala imati pravo na vlastiti pravni savjet i zastupanje, u svoje ime, u postupcima gdje postoji ili može nastati sukob interesa između djeteta i roditelja ili drugih uključenih strana.

38. Djeca bi trebala imati pristup besplatnoj pravnoj pomoći pod istim ili blažim uvjetima kao i odrasli.

39. Odvjetnici koji zastupaju djecu trebali bi biti upoznati i educirani o dječjim pravima i povezanim pitanjima, biti uključeni u trajno i detaljno stručno osposobljavanje i biti sposobni komunicirati s djecom na njihovoj razini razumijevanja.

40. Djecu bi trebalo smatrati punopravnim klijentima s vlastitim pravima i odvjetnici koji zastupaju djecu trebali bi zastupati mišljenje djeteta.

41. Odvjetnici bi trebali djetetu pružiti sve potrebne informacije i objašnjenja u vezi s mogućim posljedicama stajališta i/ili mišljenja djeteta.

42. U slučajevima kad su sukobljeni interesi roditelja i djece, nadležne bi institucije trebale imenovati posebnog skrbnika ili drugog nezavisnog zastupnika koji će zastupati stajališta i interese djeteta.

43. Adekvatno zastupanje i pravo na zastupanje nezavisno od roditelja trebalo bi biti zajamčeno, posebice u postupcima gdje su roditelji, članovi obitelji ili skrbnici optuženi počinitelji.

3. Pravo da bude saslušano i da može izraziti svoja stajališta

44. Suci bi trebali poštovati pravo djece da budu saslušana u svim pitanjima koja ih se tiču, ili bar da budu saslušana kad se smatra da imaju dovoljno razumijevanje o tim pitanjima. Načini koji se koriste za ovu svrhu trebala bi biti prilagođena djetetovoj razini razumijevanja i sposobnosti komuniciranja i uzimanja u obzir okolnosti slučaja. Djeca bi trebala biti konzultirana o načinu na koji žele biti saslušana.

45. Stajalištima i mišljenju djeteta trebala bi se pridavati važnost sukladno djetetovoj dobi i zrelosti.

46. Pravo da ga se sasluša je pravo, a ne dužnost djeteta.
47. Ne bi trebalo priječiti djetetu da bude saslušano isključivo temeljem dobi. Kad god dijete pokaže da želi biti saslušano u slučajevima koji ga se tiču, sudac ga ne smije, osim ako je to u najboljim interesima djeteta, odbiti saslušati i trebao bi saslušati djetetova stajališta i mišljenje o pitanjima u sudskom postupku koja ga se tiču.
48. Djeci bi trebalo pružiti sve potrebne informacije o tome kako učinkovito koristiti pravo da budu saslušana. Ipak, trebalo bi im objasniti da pravo da ih se sasluša i da se njihova stajališta razmotre, ne mora nužno odrediti odluku suda.
49. Odluke i sudske presude koje utječu na djecu trebale bi biti propisno obrazložene i objašnjene djeci na jeziku koji djeca mogu razumjeti, posebice one odluke koje ne slijede stajališta i mišljenja djeteta.

4. Izbjegavanje nepotrebnog odugovlačenja

50. U svim postupcima koji uključuju djecu, princip žurnosti trebao bi se primijeniti radi osiguranja brzog djelovanja i zaštite najboljih interesa djeteta, uz poštovanje vladavine prava.
51. U postupcima obiteljskog zakona (npr. roditeljstvo, skrbništvo, otmica od strane roditelja), sudovi bi trebali uložiti posebni trud radi izbjegavanja negativnih posljedica na obiteljske odnose.
52. Pravosudne bi vlasti trebale, po potrebi, razmotriti mogućnost donošenja privremenih mjera i odluka koje će nadzirati tijekom određenog vremena radi kasnije ponovne procjene.
53. Sukladno zakonu, pravosudne bi vlasti trebale imati mogućnost za donošenje odluka koje su odmah ovršne u slučajevima kad bi to bilo u najboljim interesima djeteta.

5. Organizacija postupka, okruženje i jezik prilagođeni djeci

54. Dijete bi u svim postupcima trebalo tretirati s uvažavanjem dobi, posebnih potreba, zrelosti i razine razimjevanja imajući na umu bilo kakve komunikacijske poteškoće koje može imati. Slučajevi u koje su uključena djeca moraju se voditi u nezastrašujućem i djeci prilagođenom okruženju.
55. Prije početka postupka, djecu bi trebalo upoznati s rasporedom suda ili drugih prostora i ulogama i identitetom uključenih djelatnika.
56. Trebalo bi koristiti jezik prilagođen dječjoj dobi i razini razumijevanja.
57. Kad se djecu saslušava ili se s njima razgovara u sudskim i ne-sudskim postupcima i tijekom drugih intervencija, suci i drugi stručnjaci trebali bi s njima komunicirati s uvažavanjem i osjetljivošću.
58. Djeci bi trebalo dopustiti pratnju roditelja ili, kad je prikladno, odrasle osobe prema njihovu izboru, osim ako o toj osobi nije s razlogom drugačije odlučeno.
59. Metode intervjua, poput video i audio zapisa ili saslušanja zabilježenih kamerom prije suđenja, trebalo bi koristiti i smatrati prihvatljivim dokazima.
60. Djeca bi trebala biti zaštićena, koliko je god moguće, od slika ili informacija koje bi mogle štetiti njihovoj dobrobiti. Pri odlučivanju o razotkrivanju štetnih slika ili informacija djetetu, sudac bi trebao tražiti savjet od drugih stručnjaka, poput psihologa i socijalnih radnika.

61. Zasjedanja suda u koja su uključena djeca, trebala bi biti prilagođena dječjem ritmu i duljini pažnje: trebalo bi planirati redovite stanke i saslušanja ne bi trebala trajati predugo. Radi olakšavanja sudjelovanja djece u njihovoj cjelokupnoj spoznajnoj sposobnosti i emocionalnoj stabilnosti, prekidi i ometanja tijekom zasjedanja suda trebala bi biti minimalni.

62. Koliko je god moguće i prikladno, prostorije za intervju i čekaonice trebale bi biti uređene za djecu u okruženju prilagođenom djeci.

63. Trebalo bi, koliko je moguće, uspostaviti specijalizirane sudove ili prostorije suda, postupke i institucije za djecu koja su u sukobu sa zakonom. Ovo može uključivati specijalizirane odjele unutar policije, pravosuđa, sudskog sustava i ureda državnog odvjetnika

6. Dokazi/iskazi djece

64. Saslušanja i prikupljanje izjava djece trebali bi, koliko je god moguće, provoditi osposobljeni stručnjaci. Trebalo bi uložiti sve napore kako bi djeca svjedočila u najpogodnijem okruženju i pod najpogodnijim uvjetima, vodeći računa o njihovoj dobi, zrelosti i razini razumijevanja i bilo kakvim teškoćama u komunikaciji koje mogu imati.

65. Audiovizualno bilježenje izjava djece koja su žrtve ili svjedoci, trebalo bi poticati, istodobno poštujući pravo drugih stranaka u postupku na mogućnost opovrgavanja tih izjava.

66. Kad je potrebno više od jednog saslušanja, najbolje je da ih provodi ista osoba, da bi se osigurala cjelovitost pristupa u najboljim interesima djeteta.

67. Broj intervjuja trebao bi biti što je moguće manji, a njihova duljina trebala bi se prilagoditi dobi i duljini pažnje djeteta.

68. Izravni kontakt, konfrontacija ili interakcija između djeteta žrtve i optuženih počinitelja trebale bi se, koliko je god moguće, izbjegavati, osim na zahtjev djeteta žrtve.

69. Djeca bi trebala imati priliku svjedočiti u kaznenim slučajevima bez nazočnosti optuženog počinitelja.

70. Postojanje manjih strogih pravila o svjedočenju, poput odsustva zahtjeva zakletve ili drugih sličnih izjava, ili druge postupovne mjere prilagođene djetetu, same po sebi ne bi trebale umanjivati vrijednost svjedočenja ili dokaza djeteta.

71. Protokoli o intervjuu koji uzimaju u obzir različite stadije razvoja djeteta trebalo bi osmisliti i primijeniti kao potporu validnosti dokaza djece.

72. S obzirom na najbolje interese i dobrobit djeteta sudac bi trebao imati mogućnosti dopustiti da dijete ne svjedoči.

73. Izjave ili dokaze nikad ne bi trebalo smatrati nevrijednima ili nevjerodostojnima isključivo temeljem dobi djeteta.

74. Trebalo bi ispitati mogućnost uzimanja izjava od djece žrtava i svjedoka u posebno uređenim prostorima i okruženju prilagođenom djeci.

E. Pravosuđe prilagođeno djeci nakon pravosudnih postupaka

75. Djetetov odvjetnik, posebni skrbnik ili pravni zastupnik trebali bi izvijestiti dijete i objasniti odluku ili presudu na jeziku prilagođenom djetetovoj razini razumijevanja i trebali bi dati potrebne informacije o mogućim mjerama koje se mogu poduzeti, poput žalbe ili nezavisnih mehanizama pritužbe.

76. Državne bi vlasti trebale bez odgode poduzeti sve potrebne korake kako bi olakšale provedbu sudskih odluka/presuda koje uključuju djecu i na njih utječu.

77. Kad odluka nije provedena, djeca bi trebala biti obaviještena, ako je moguće putem svojeg odvjetnika, posebnog skrbnika ili pravnog zastupnika, o dostupnim lijekovima putem izvansudskih mehanizama ili putem pristupa pravosuđu.
78. Prisilna provedba sudskih presuda trebala bi biti samo krajnja mjera u obiteljskim slučajevima gdje su uključena djeca.
79. Nakon presuda u visoko konfliktnim postupcima, usmjeravanje i podrška specijaliziranih uslužnih institucija trebale bi biti ponuđeni djeci i njihovim obiteljima, najbolje besplatno.
80. Posebna zdravstvena skrb i prikladni socijalni i terapijski programi intervencije ili mjere za žrtve zanemarivanja, nasilja, zlostavljanja ili drugih kaznenih djela trebali bi biti osigurani, najbolje besplatno. Djeca i njihovi skrbnici trebali bi odmah i adekvatno biti informirani o dostupnosti takvih usluga.
81. Djetetov odvjetnik, posebni skrbnik ili pravni zastupnik trebali bi imati ovlasti za poduzimanje svih potrebnih koraka pri traženju odštete tijekom ili nakon kaznenog postupka u kojem je dijete bilo žrtva. Ako je moguće, troškove bi trebala pokrivati država ili počinitelj.
82. Mjere i sankcije za djecu koja su u sukobu sa zakonom trebale bi uvijek biti konstruktivni i individualizirani odgovor na počinjena djela, imajući na umu princip proporcionalnosti, dob djeteta, fizičku i mentalnu dobrobit i razvoj te okolnosti slučaja. Pravo na obrazovanje, stručno osposobljavanje, zaposlenje, rehabilitaciju i reintegraciju trebalo bi biti zajamčeno.
83. Radi promicanja reintegracije u društvo, i sukladno nacionalnom zakonodavstvu, zapisi o kaznenim djelima djece ne bi trebali biti dostupni izvan pravosudnog sustava nakon punoljetstva. Iznimke za otkrivanje takvih informacija mogu biti dopuštene u slučajevima teških djela, *inter alia* iz razloga javne sigurnosti ili kad se radi o zapošljavanju za rad s djecom.

V. Promicanje drugih aktivnosti prilagođenih djeci

Države članice potiče se na:

- a. promicanje istraživanja svih aspekata pravosuđa prilagođenog djeci, uključujući tehnike intervjua prilagođene djeci i razglašavanje informacija i osposobljavanja o takvim tehnikama;
- b. razmjenu prakse i promicanje kooperacije u području pravosuđa prilagođenog djeci u međunarodnoj zajednici;
- c. promicanje objavljivanja i najšire moguće razglašavanje verzija relevantnih pravnih instrumenata o pravosuđu prilagođenom djeci;
- d. uspostavu ili održavanje i jačanje, po potrebi, ureda za informiranje o pravima djece, ako je moguće povezanog s udrugama odvjetnika, socijalnim službama, (dječjim) pravobraniteljima, nevladinim organizacijama (NGOs), itd.;
- e. olakšavanje djeci pristupa sudovima i mehanizmima pritužbi i većem priznavanju i olakšavanju uloge nevladinih organizacija i nezavisnih tijela ili institucija poput dječjeg pravobranitelja u podržavanju učinkovitog pristupa djece pravosuđu i nezavisnim mehanizmima pritužbi na državnoj i međunarodnoj razini;
- f. razmatranje uspostavljanja sustava specijaliziranih sudaca i odvjetnika za djecu i daljeg razvijanja sudova u kojima se mogu poduzimati i pravne i socijalne mjere u korist djece i njihovih obitelji.

- g. razvijanje i olakšavanje korištenja zaštitnih mehanizama općih i Europskih ljudskih i dječjih prava od strane djece i drugih koji djeluju u njihovo ime, radi postizanja pravdje i zaštite prava kad domaći lijekovi ne postoje ili su iscrpljeni;
- h. uključivanje ljudskih prava i prava djece, u obvezne sastavne dijelove u kurikulumu u školama i za stručnjake koji rade s djecom;
- i. razvoj i podršku sustavima koji imaju za cilj podizanje svijesti roditelja o pravima djece;
- j. uspostavu interdisciplinarnih, djeci prilagođenih centara s više poslužitelja za djecu žrtve i svjedoke gdje se s djecom može provoditi forenzički intervju te medicinski pregled te opsežna procjena i gdje mogu dobiti sve relevantne terapijske usluge od odgovarajućih stručnjaka;
- k. uspostava besplatne specijalizirane i dostupne podrške i informatičkih usluga, poput online konzultacija, linija za pomoć i usluga lokalne zajednice;
- l. osiguranje da svi stručnjaci koji u pravosudnom sustavu rade s djecom dobiju prikladnu podršku i stručno osposobljavanje i praktično vodstvo da bi jamčili i adekvatno primjenjivali prava djece, posebice kad procjenjuju najbolje interese djeteta u svim vrstama postupaka u koje su djeca uključena i koji na njih utječu.

VI. Nadzor i procjena

Države članice također se potiče na:

- a. preispitivanje domaćeg zakonodavstva, politika i prakse kako bi osigurale potrebne reforme u cilju primjene ovih smjernica;
- b. žurnu ratifikaciju, ako to već nisu učinile, relevantnih konvencija Vijeća Europe u vezi s pravima djece;
- c. periodično preispitivanje i procjenu svojih radnih metoda unutar okvira pravosuđa prilagođenog djeci;
- d. održavanje ili uspostavu okvira, uključujući jedan ili više nezavisnih mehanizama, radi promicanja i nadzora nad primjenom ovih Smjernica, sukladno njihovim pravosudnim i upravnim sustavima;
- e. osiguravanje da civilno društvo u određenim organizacijama, institucijama i tijelima koja imaju za cilj promicanje i zaštitu dječjih prava, u cjelosti sudjeluje u nadzoru nad procesom.

Obrazloženja

Opće napomene

Zašto novi instrument?

1. Zaštita dječjih prava i promicanje pravosuđa prilagođenog djeci prioritet je Vijeća Europe. Pitanje zaštite djece pokrenuto je Akcijskim planom 3. Sastanka na vrhu šefova država i vlada Vijeća Europe u Varšavi 2005.
2. Iako postoje brojni pravni instrumenti na međunarodnoj, Europskoj i nacionalnim razinama, postoji neujednačenost i u zakonodavstvu i u praksi te vlade i stručnjaci koji rade s djecom zahtijevaju vodstvo radi osiguranja učinkovite primjene svojih standarda. U poznatom slučaju *V. i T. protiv Ujedinjenog kraljevstva*, dvojici 10-godišnjih dječaka koji su kidnapirali i na smrt prebili dvogodišnjaka, suđeno je kao odraslima, uz opsežno praćenje medija. Europski sud za ljudska prava (dalje u tekstu "Sud") kasnije je utvrdio da je suđenje bilo nerazumljivo i zastrašujuće za djecu koja su zato bila onemogućena u učinkovitom sudjelovanju u postupku protiv njih, i ustanovili su kršenje Članka 6 Europske konvencije o ljudskim pravima (dalje u tekstu "EKLP"), koja jamči pravo na pravično suđenje. U slučaju *Sahin protiv Njemačke*, Sud je utvrdio da je propust da se djeca saslušaju o njihovim stavovima bio značajno kršenje prava, i ukazao je na to da je nacionalni sud morao poduzeti značajne korake kako bi osigurao izravni kontakt s djetetom i da jedino na taj način mogu biti utvrđeni najbolji interesi djeteta.
3. Ovi su slučajevi mogli pojaviti u gotovo svakoj državi članici Vijeća Europe. Oni ilustriraju potrebu poboljšanja u pristupu djece pravosuđu i njihovom tretmanu u sudskim i ne-sudskim postupcima, u važnosti podizanja razine znanja i svijesti stručnjaka koji rade s djecom u takvim postupcima te u pružanju prikladnog stručnog osposobljavanja istima da bi se jamčili najbolji interesi djeteta i dobra primjena prava.

Povijest

4. Ove su Smjernice izravni odgovor Vijeća Europe na Rezoluciju br. 2 o pravosuđu prilagođenom djeci usvojenu na 28. Konferenciji Europskih Ministara pravosuđa (Lanzarote, 25-26 listopada 2007), koja za države članice zahtijeva konkretno vodstvo na ovom području. Odbor ministara uputio je četiri tijela Vijeća Europe da pripremi smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci (dalje u tekstu "Smjernice") koje iznose rješenja radi pomoći državama članicama u uspostavljanju pravosudnih sustava koji odgovaraju specifičnim potrebama djece, s ciljem osiguranja dječjeg učinkovitog i adekvatnog pristupa pravosuđu i njihovog tretmana u bilo kojoj sferi – građanskoj, upravnoj ili kazenoj.

Metoda rada

5. Imajući na umu presjek ove perspektive, Vijeće Europe prihvatilo je inovativni integrirani pristup, spajajući tri svoja najvažnija interdržavna odbora koji se bave građanskim i administrativnim zakonodavstvom (Europski odbor za pravnu suradnju – CDCJ), kaznenim zakonodavstvom (Europski odbor za probleme kriminaliteta – CDPC), općim ljudskim pravima (Upravni odbor za ljudska prava – CDDH), i Europskom komisijom za učinkovitost pravosuđa (CEPEJ). Smjernice su također koncipirane u uskoj suradnji s programom "Gradimo Europu za djecu i s djecom", koji je postavio pravosuđe prilagođeno djeci kao jedan od glavnih nositelja strategije Vijeća Europe o pravima djece za 2009-2011.
6. Vijeće Europe ovaj je posao počelo 2008. s pripremom četiri stručna izvješća koja ocjenjuju probleme i prepreke s kojima se djeca suočavaju u pristupu pravosuđu u svim granama pravosudnog sustava na nacionalnoj razini. Ova su izvješća predstavljena i upotrijebljena kao osnova za raspravu na visokoj razini konferencija Vijeća Europe pod pokroviteljstvom Švedskog predsjedanja Odborom ministara, "Gradimo Europu za djecu i s

djecom – prema strategiji za 2009.-2011.", Štokholm, 8.-10. rujna 2008., i Španjolskog predsjedanja Odborom ministara, "Zaštita djece u europskim pravosudnim sustavima", Toledo, 12.-13. ožujka 2009. Činjenice u izvješćima i zaključci konferencije utrljali su put za koncipiranje Smjernica i pružili vrijedni materijal Skupini specijalista o pravosuđu prilagođenom djeci (CJ-S-CH) koja je uspostavljena da bi pripremila Smjernice tijekom 2009.-2010.

Proces izrade nacрта

7. Ova je Skupina specijalista bila sastavljena od 17 nezavisnih specijalista koje je Vijeće Europe odabralo u suradnji sa CDCJ, CDPC i CDDH temeljem njihove osobne ekspertize u području dječjih prava, uz poštovanje ravnoteže među specijalnostima (između građanskog, upravnog, kaznenog i zakonodavstva o ljudskim pravima), te geografske i spolne ujednačenosti. U Skupini su bili g. Seamus Carrolla (Irska), predsjedavajući CDCJ-a, kao predsjedavajući, gđa Ksenija Turković (Hrvatska) koju je imenovao CDPC kao zamjenicu predsjedavajućeg i gđa Ankie Vandekerchova, specijalistica za dječja prava iz Belgije, kao znanstveni ekspert.

8. Skupina je uključivala suce, odvjetnike, državne odvjetnike, znanstvenike, psihologe, policajce, socijalne radnike i predstavnike vlada država članica, i zato je karakteristika ove skupine bila multidisciplinarnost. Veliki je broj različitih promatrača, uključujući predstavnike vodećih međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija također pridonio radu skupine.

9. Skica Smjernica i obrazloženja ispitana je i odobrena od CDCJ tijekom 85. plenarnog sastanka održanog od 11. do 14. listopada 2010., prije nego što je prosljeđena Odboru ministara na prihvaćanje 17. studenog 2010. Prije toga, tekst je bio na raspravi CDPC i CDDH i podržan je na njihovim plenarnim sjednicama (7.-10. lipnja i 15.-18. lipnja 2010.).

Konzultacije sa zainteresiranim stranama

10. Konzultacije o nacrtu Smjernica s različitim zainteresiranim stranama omogućene su tijekom cijelom postupka izrade Smjernica putem stalne javne rasprave o svakom sljedećem nacrtu teksta od listopada 2009. do svibnja 2010. Saslušanje vodećih međunarodnih nevladinih organizacija i drugih zainteresiranih koji su specijalizirani za prava djece organizirano je 7. prosinca 2009. u Strasbourgu. Četvrti nacrt Smjernica bio je posebno podastrt državama članicama i ključnim stranama i brojnim internim i vanjskim partnerima radi komentara, između siječnja i svibnja 2010. Skupina je razmotrila komentare pri finaliziranju teksta, osiguravajući na taj način transparentan i inkluzivni postupak prihvaćanja.

Konzultacije sa djecom i mladima

11. Sukladno opisu projekta ove Skupine specijalista, Vijeće Europe je 2010. također organiziralo s djecom i mladima izravne konzultacije o pravosuđu. Sudjelovalo je oko 30 partnera iz cijele Europe, skicirajući, prevodeći i dostavljajući upitnike na 11 jezika te organizirajući fokusne grupe. Točno 3.721 odgovor iz 25 zemalja analizirala je Dr Ursula Kilkelly, stručnjakinja za prava djece iz Irske, te ih je CH-S.CH uzela u obzir pri finalizaciji Smjernica. Ključne teme uključivale su obitelj (ne)povjerenje prema institucijama vlasti, potrebu za uvažavanjem i važnost toga da ih se čuje djeci i mladima.¹

12. Konzultacije su bile prvi pokušaj Vijeća Europe u izravnom uključivanju djece i mladih pri izradi nacрта pravnog instrumenta i protezat će se na buduće slične aktivnosti s namjerom osiguranja značajnog sudjelovanja djece i mladih u normativnom radu Organizacije. Provedene su pomoću izdašne financijske podrške Vlade Finske.

13. Tijekom procesa izrade nacрта učinjene su brojne promjene kako bi se osiguralo da Smjernice odgovaraju potrebama djece i prenesu ono što su djeca izvijestila o sustavu

¹ Izvješće je dostupno na web stranici: www.coe.int/childjustice

pravosuđa. U cjelini, uloženi su iskreni napori da bi se osiguralo uzimanje u obzir svih detalja ovih stajališta u preciznosti, opsegu i snazi ovih Smjernica.

14. Naročito su stajališta djece upotrijebljena za:

- podršku opsegu i načinu na koji Smjernice prepoznaju pravo djeteta da bude saslušano, da dobije informacije o svojim pravima, da uživa nezavisno zastupanje i učinkovito sudjeluje u odlukama koje se donose o njemu/njoj. Tekst je u svim relevantnim dijelovima u tom smislu ojačan. Na primjer, Smjernice sad zahtijevaju da suci poštuju pravo sve djece da ih se sasluša u svim pitanjima koja ih se tiču i zahtijevaju da se načini koji se pritom koriste prilagode dječjem razumijevanju i sposobnosti komuniciranja sukladno okolnostima slučaja;
- osiguranje donošenja prikladnih odredbi u Smjernicama koje će osigurati da djeca razumiju i dobiju povratnu informaciju o važnosti koja se pridaje njihovim stajalištima;
- jačanje odredbi u Smjernicama za podršku djeci prije, tijekom i nakon kontakta s pravosudnim sustavom. Posebna se pažnja poklanja ulozi roditelja i onih u koje djeca imaju povjerenje (npr., dio o djeci i policiji);
- odredbe o podršci neopozivom pravu pristupa nezavisnim i učinkovitim mehanizmima pritužbe u svim sastavnicama sustava pravosuđa, specijalizacija svih stručnjaka za podršku i zahtjev za prikladno stručno osposobljavanje svih stručnjaka koji dolaze u kontakt s djecom u pravosudnom sustavu. Ova su pitanja bila smatrana ključnim u rješavanju problema nedostatka povjerenja u institucije vlasti koju su djeca izrazila tijekom konzultacija;
- jačanje odredbe o povjerljivosti u radu stručnjaka s djecom;
- promicanje konzultacija i partnerstva s djecom, gdje je moguće, u vezi s funkcioniranjem dječjih pravosudnih sustava te razvojem i preispitivanjem zakona, politike i prakse.

Struktura i sadržaj

15. Smjernice su neobvezujući instrument. Iako se u ovim Smjernicama često koristi kondicional "trebalo bi", kad su relevantni principi preuzeti iz obvezujućih pravnih instrumenata Vijeća Europe ili drugih međunarodnih instrumenata, uporaba kondicionala "trebalo bi" ne smije se shvaćati kao umanjivanje pravnih učinaka obvezujućih instrumenata na koje se odnosi.

16. Smjernice se temelje na postojećim međunarodnim, Europskim i nacionalnim standardima. Njihova je nit vodilja najbolji interesi djeteta, uzimajući u obzir temeljne principe postavljene u EKLJP i povezanu sudsku praksu Suda te UN-ovu Konvenciju o pravima djeteta. Smjernice promiču i štite, među ostalim, pravo djeteta da bude informirano i zastupano, da sudjeluje u sudskim i ne-sudskim postupcima te da dobije mjesto i važnost u pravosuđu na svim razinama postupaka. Kao praktični alat, one također predstavljaju primjere dobre prakse i predlažu praktična rješenja kao lijek za pravne proturječnosti i praznine u zakonu. Na primjer, objašnjene su specifične tehnike saslušavanja djeteta (uključujući i u sudnici). Smjernice nisu samo objava principa, već imaju za cilj biti praktični vodič pri primjeni i poboljšanju međunarodno dogovorenih i obvezujućih standarda.

17. Sukladno opisu projekta CJ-S-CH, tekst Smjernica strukturiran je oko različitih principa primjenjivih prije, tijekom i nakon postupka.

18. Smjernicama se pozornost onih država članica Vijeća Europe koje razmatraju mogućnost izrade pravne regulative u vezi s djecom u sudskim i ne-sudskim postupcima, usmjerava na relevantne principe, standarde i prepoznate primjere dobre prakse.²

Uvod

19. Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, brojne javne i privatne organizacije, pravobranitelji, tvorcii politika i drugi nastojali su osigurati da djeca³ budu svjesna svojih prava i da se ta prava u njihovom svakodnevnom životu pojačaju. Iako smo nedavno slavili 60 godina EKLJP i 20 godina UN Konvencije o pravima djeteta, zbilja prečesto pokazuje da se prava djece još uvijek krše na nacionalnim, regionalnim i međunarodnoj razini.

20. Djeca mogu doći u kontakt sa sudskim ili ne-sudskim postupcima na puno načina: kad im se roditelji razvode ili kad vode bitke za skrbništvo nad njima, kad počine kažnivo djelo, svjedoče kaznenom djelu ili su žrtve, kad traže azil, itd. Djeca su nositelji prava i u tom je kontekstu nužno da postupci budu bolje prilagođeni djeci kako bi ih podržali na najbolji mogući način ako bi trebala zatražiti sudsko ili ne-sudsko postupanje radi zaštite svojih prava.⁴

21. Za djecu postoji puno pravnih, socijalnih, kulturalnih i ekonomskih prepreka za pristup sudu, od kojih je vjerojatno najvažnija nedostatak pravne sposobnosti. Ali kad ovlaštene osobe ne žele, ili nisu u stanju postupati u njihovo ime, i kad nadležne javne vlasti ne potiču takvo postupanje, djeca često nemaju načina obraniti svoja prava ni djelovati protiv kršenja istih. U tim slučajevima, i ako posebni zastupnik nije imenovan od strane nadležnog tijela, ona ne mogu uživati temeljno pravo iznošenja problema na sudu, iako EKLJP sadrži nekoliko ključnih principa koji imaju to za cilj (vidi Članak 6, koji, među ostalim, sadrži pravo na pošteno suđenje). Iako ova Konvencija sadrži ljudska prava za "sve", iznošenje slučaja na sudu naročito je teško djeci. Usprkos činjenici da Sud ima neke slučajeve sudske prakse o pitanjima prava djeteta, sudovi, kako nacionalni, tako i međunarodni, rijetko su dostupni djeci te odrasli ostaju osobe koje obično započinju postupak u njihovo ime.⁵ Zato je u ovim Smjernicama o pravosuđu prilagođenom djeci potrebno riješiti pitanje pristupa djece pravosuđu.⁶

22. Cilj Smjernica o pravosuđu prilagođenom djeci jest baviti se statusom i položajem djece i načinom na koji su tretirana u sudskim i ne-sudskim postupcima. Međutim, prije početka sudskog postupka, u najboljim interesima djeteta može biti odabir alternativnih rješenja sukoba, poput medijacije. Ove Smjernice pokrivaju postupke i unutar i izvan suda.

23. Namjera je Smjernica potaknuti raspravu o pravima djece u praksi i ohrabriti države članice na poduzimanje daljnjih koraka u njihovu ostvarivanju i ispunjavanju postojećih praznina. Nije im namjera utjecati na supstantivno pravo ili supstantivna prava djece i nisu pravno obvezujuće. Većina smjernica samo će iziskivati promjene u pristupu bavljenja stajalištima i potrebama djece.

24. Cilj im je također poslužiti državama članicama kao praktično sredstvo za prilagodbu sudskog i ne-sudskog sustava specifičnim potrebama djece u kaznenim, upravnim i građanskim sudskim postupcima, neovisno o njihovu statusu i sposobnosti. Također ih treba koristiti u vrlo specifičnim područjima zakona, poput zakona o zaštiti maloljetnika koji postoje u brojnim državama članicama.

² Informacije o radu Vijeća Europe u području pravosuđa prilagođenog djeci i napretku, dostupne su na web stranici: i: www.coe.int/childjustice.

³ Osobe mlađe od 18 godina.

⁴ U. Kilkelly, U. Kilkelly, "Sudovi za maloljetnike i dječja prava: Irsko iskustvo u *Youth Justice*, str. 41: Konvencija o ostvarivanju dječjih prava prihvaćena 1989., ojačala je ovu zaštitu omogućavajući niz standarda zakonitog postupanja koje prepoznaje pravo djeteta na pošteno suđenje, ali je otišlo i dalje prepoznajući potrebu prilagodbe sudskog postupka potrebama i pravima djece."

⁵ F. Tulkens, *International justice for children*, Monograph 3, Council of Europe publishing, 2009., str. 17-33.

⁶ Ovo je još potrebnije zato što ciljevi projekta Skupine specijalista za pravosuđe prilagođeno djeci sadrži i traženje praznina u zakonima u vezi s ovim pitanjima.

25. U ovom kontekstu, Smjernice su usmjerene na olakšavanje primjene vodećih principa Konvencije o pravima djeteta UN-a. Jednako tako, sva prava propisana EKLJP i potvrđena od strane Suda treba jednakovrijedno primijeniti na djecu, kao i na odrasle.

26. Kako je jaz između ovih odredbi i stvarnih prava djece upadljiv, obrazloženja se često pozivaju na primjere dobre prakse, činjenične i pravne, koji su nađeni u državama članicama i sudskoj praksi. Oni mogu poslužiti kao korisne informacije i inspiracija.

Preambula

27. Vodeće međunarodne organizacije koje se bave ljudskim pravima poput UN-a i Vijeća Europe, već su razvile značajne standarde i smjernice koje se odnose na prava djece. One će se razmatrati na prikladnom mjestu. Preambula spominje one standarde koji su posebno relevantni u ovom području ne spriječavajući države članice u uvođenju viših standarda ili poželjnijih mjera. Ona također poziva države članice da žurno ratificiraju relevantne konvencije Vijeća Europe koje se bave pravima djece. To je praktična mjera zato što veliki broj država nije ratificirao mnoge od ovih instrumenata.⁷

I. Opseg i svrha

28. Opsegom i svrhom ovoga instrumenta bave se paragrafi 1-3. Kao što je već rečeno, Smjernice se odnose na kazнено, građansko i upravno pravo i cilj im je osigurati da se sva prava djece u tim postupcima u cjelosti poštuju, uz dužno poštovanje prava drugih uključenih strana.

II. Definicije

29. Definicija "dijete" formulirana je sukladno Članku 1. Konvencije o pravima djeteta UN-a, i Članka 1.1. Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava (ETS br. 160). EKLJP jamči prava "svakome" i ne isključuje osobe mlađe od 18 godina. Mogući su slučajevi kad se osoba mlađa od 18 godina ne smatra djetetom, na primjer u slučajevima emancipacije koji postoje u mnogim državama članicama.

30. Definicija "roditelj" u potpoglavlju *b* obuhvaća sve osobe s roditeljskim odgovornostima, koje ne moraju uvijek biti biološki roditelji, već i druge osobe koje imaju roditeljske odgovornosti, poput posebnih skrbnika ili imenovanih pravnih zastupnika.

31. Iako je pravosuđe prilagođeno djeci definirano u potpoglavlju *c*, tekst također ustraje na tome da mu je opseg širi od pravosuđa i sudskih postupaka. Ciljana skupina su svi stručnjaci koji se bave djecom unutar i izvan sudskih postupaka. Sektoru poput policije, socijalnih službi i službi mentalnog zdravlja također su odgovorni za pravosuđe prilagođenije djeci. Smjernice nastoje osigurati da svi ti stručnjaci znaju i savjesno poštuju prava djece.

III. Temeljni principi

A. Sudjelovanje⁸

⁷ PACE document (AS/Jur (2009) 40) "The specificity and added value of the acquis of the Council of Europe treaty law". (Dokument Parlamentarne skupštine Vijeća Europe (AS/Jur (2009.) 40) "Specifičnost i dodana vrijednost pravne stečevine međunarodnih ugovora Vijeća Europe".

⁸ Za više informacija vidi Opći komentar Br. 12 o Pravu djeteta da bude saslušano (CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009.) i komentare pod IV, D, 3, pravo da bude saslušano. Vidi također Preporuku Odbora ministara Br. R(98)8 o sudjelovanju djece u obiteljskom i društvenom životu, 18. rujna 1998., para 4: "sudjelovanje je odlučni čimbenik pri osiguravanju društvene kohezije i za život u demokraciji sukladno vrijednostima multikulturalnog društva i principima tolerancije"; para 5: "sudjelovanje djece ključno je za utjecaj na uvjete njihova života, na način da sudjelovanje nije samo uključivanje u institucije i proces odlučivanja, već iznad svega opći obrazac demokracije relevantan za sva područja obiteljskog i društvenog života" Vidi presudu Europskog suda za ljudska prava (Grand Chamber) od 16. prosinca 1999., *T. v. UK*, No. 24724/94, para 83, i presudu od 16. prosinca 1999., *V. v. UK*, Br. 24888/94, para 85: "[...] Članak 6, kao cjelina, jamči prava optuženika da učinkovito sudjeluje u kaznenom postupku".

32. Princip sudjelovanja, tj. pravo djece na izražavanje mišljenja i stajališta u svim stvarima koje ih se tiče jedan je od vodećih principa Konvencije o pravima djeteta UN-a.⁹ Iako ovo ne znači da će se uvijek pridržavati njihovog mišljenja, Smjernice zahtijevaju da se ono ozbiljno razmotri i prida mu se dužna pažnja sukladno dobi, zrelosti i okolnostima slučaja te nacionalnom postupovnom pravu.

33. Referenca u vezi izraza "sposobno za formiranje svojeg stajališta"¹⁰ ne bi se trebala smatrati ograničenjem, već prije dužnošću institucija vlasti da u potpunosti što je bolje moguće procjene djetetovu sposobnost. Umjesto previše lako donesene pretpostavke da dijete nije sposobno formirati mišljenje, države bi trebale pretpostavi da dijete, zapravo, ima ovu sposobnost. Nije na djetetu da to dokazuje. Sukladno legislativi prava djece, tekst Dijela III A.2 naglašava temeljnu poruku da su djeca nositelji prava.

34. Države se potiču da ne uvode standardizirana ograničenja prema dobi.¹¹ Smjernice UN-a o Pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela, također navode da "dob ne bi trebala biti prepreka da dijete u potpunosti sudjeluje u pravosudnom procesu".¹²

35. U obiteljskim bi predmetima, djeca trebala biti uključena u raspravu prije bilo kakve odluke koja utječe na njihovu sadašnju ili buduću dobrobit. Sve mjere koje osiguravaju da djeca budu uključena u sudski postupak trebali bi biti odgovornost suca, koji bi trebao potvrditi da su djeca učinkovito uključena u proces osim kad djeca sama odbijaju sudjelovati ili su na takvom stupnju zrelosti i razumijevanja da njihovo uključivanje nije moguće. Organizacije građana i dječji pravobranitelji također bi trebali uložiti sve napore da bi osigurali uključivanje djece u obiteljske sudske postupke i da ne budu stavljena pred svršen čin (*fait accompli*).¹³

U slučaju koji se bavio optuženim maloljetnikom s niskom razinom razumijevanja, Sud je našao da "učinkovito sudjelovanje u ovom kontekstu pretpostavlja da optuženi ima široko razumijevanje o prirodi procesa suđenja i što može izgubiti/dobiti, uključujući značaj bilo kakve kazne na koju može biti osuđen. To znači da bi on/a, ako je potrebn,o uz pomoć, npr. tumača, odvjetnika, socijalnog radnika ili prijatelja trebao biti u stanju razumjeti općenitu suštinu onoga što je rečeno na sudu. Optuženi bi trebao biti u stanju pratiti što govore svjedoci optužbe i, ako ih ima, objasniti svojim odvjetnicima svoju verziju događaja, ukazati na sve izjave s kojima se ne slaže i učiniti da postanu svjesni svih činjenica koje bi trebano iznijeti u njegovu obranu."¹⁴ Štoviše, "od esencijalne je važnosti da mu se sudi na specijaliziranom sudu koji je u stanju u potpunosti razmotriti i učiniti prikladne ustupke u odnosu na hendikepe koje trpi te sukladno tomu prilagoditi postupak."¹⁵

Slično tomu, u slučaju *Sahin v. Germany*, Sud je u sporu oko skrbništva zaključio da bi "bilo pretjerano tvrditi da domaći sudovi uvijek na sudu trebaju dijete saslušati o pitanju pristupa roditelja koji nema skrbništvo, ali ovo pitanje ovisi o specifičnim okolnostima u svakom slučaju uz dužno uvažavanje dobi i zrelosti konkretnog djeteta."¹⁶

⁹ Konvencija o pravima djeteta UN-a, Članak 12.

¹⁰ Isto, Članak 12.1.

¹¹ Opći komentar br. 12, o Pravima djeteta da bude saslušano u paragrafima 20-21 (CRC/C/GC/12, 1 srpnja 2009.).

¹² UN-ove Smjernice o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela (ECOSOC Res 2005/20, 22 srpnja 2005), para 18.

¹³ Neke države članice kažnjavaju roditelje koji ne poštuju sudske odluke o skrbništvu i pristupu djetetu zanemarujući činjenicu da dijete može odbiti poštovati takvu odluku. U nekim pak državama roditelje se kažnjava zatvorskim kaznama ako ne poštuju sudsku odluku, a takva bi se eventualnost mogla izbjeći uključivanjem djeteta u sve odluke koje se o njemu ili njoj donose.

¹⁴ Europski sud za ljudska prava (Fourth Section), presuda od 15 lipnja 2004., *S.C. v. UK*, No. 60958/00, para 29.

¹⁵ Europski sud za ljudska prava, isto, para 35.

¹⁶ Europski sud za ljudska prava (Grand Chamber), presuda od 8. srpnja 2003., *Sahin v. Germany*, br. 30943/96, para 73.

Napokon, u drugom sporu oko skrbištva *Hokkannen v. Finland*, Sud je presudio da je 12-godišnja djevojčica "dovoljno zrela da bi se njezina stajališta uzela u obzir te da pravo pristupa drugog roditelja ne bi trebalo određivati protivno njezinim željama".¹⁷

B. Najbolji interesi djeteta

36. Najbolji interesi djeteta trebali bi biti od primarne važnosti u svim slučajevima u koje su uključena djeca. Potrebno je točno procijeniti situaciju. Ove Smjernice promiču razvoj multidisciplinarnih metoda procjene najboljih interesa djeteta potvrđujući da je to složen zadatak. Procjena postaje još teža kad te interese treba pomiriti s interesima drugih uključenih strana, poput druge djece, roditelja, žrtava, itd. Procjena bi trebala biti obavljena profesionalno posebno za svaki pojedini slučaj.

37. Najbolji interesi djeteta uvijek se moraju razmatrati u kombinaciji s drugim pravima djeteta, na primjer, s pravom da bude saslušano, pravom da bude zaštićeno od nasilja, pravo da ne bude odvojeno od roditelja, itd.¹⁸ Sveobuhvatni pristup mora biti pravilo.

38. Značajno je kako se, za razliku od predmeta obiteljskog prava, princip "najboljih interesa" malo koristi u slučajevima maloljetnika u pravosudnom sustavu. Postoji jedan zabrinjavajući trend u mnogim državama članicama Vijeća Europe u smjeru tretiranja malodobnih počinitelja kao odraslih.¹⁹ Nepotrebno je isticati da treba poštovati prava sve djece, uključujući i prava djece koja krše zakon. Strogi pristup kažnjavanjem nije sukladan vodećim principima pravosuđa za maloljetnike kako je formulirano u Članku 40 Konvencije o pravima djeteta UN-a.²⁰ Intervencije koje su po svojoj prirodi više socio-edukacijske bolje su uskladjene s ovim instrumentom i također su se pokazale učinkovitije u praksi.²¹

U mnogim obiteljskim predmetima Europski sud za ljudska prava utvrdio je da bi domaći sudovi trebali procijeniti teško pitanje najboljih interesa djeteta temeljem obrazloženog, nezavisnog psihološkog izvješća u skladu s modernim dostignućima znanosti, i da bi dijete, ako je moguće i sukladno svojoj zrelosti i dobi, trebalo po pitanjima pristupa roditelja, boravišta i skrbištva, biti saslušano od strane psihologa i suda.²²

U slučaju *Bronda v. Italy*, smatralo se da interesi djeteta prevažu nad interesima drugih uključenih strana: "[...] iako se mora odrediti poštena ravnoteža između interesa S da ostane sa svojim udomiteljima i interesa njezine biološke obitelji da živi s njima, Sud daje posebnu težinu većoj važnosti interesa djeteta koje je, sad u dobi od četrnaest godina, uvijek čvrsto iskazivalo da ne želi napustiti dom svojih udomitelja. U ovom slučaju interesi S prevažu nad interesima njezinih bake i djeda."²³

¹⁷ Europski sud za ljudska prava (Chamber), presuda od 23. rujna 1994., *Hokkanen v. Finland*, Br. 19823/92, para 61.

¹⁸ Za praktične savjete vidi UNHCR Smjernice o određivanju najboljih interesa djeteta, 2008. (<http://www.unhcr.org/refworld/docid/48480c342.html>).

¹⁹ Vidi T. Hammarberg (http://www.coe.int/t/commissioner/Viewpoints/090202_en.asp). (<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1017235&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679>).

²⁰ Opći komentar br. 10 o pravima djece u pravosuđu za maloljetnike (CRC/C/GC/10, 25 April 2007), paragraph 71. Vidi također Preporuku br. R (87) 20 Odbora ministara o društvenim reakcijama na maloljetničku delinkvenciju.

²¹ Opći komentar br. 10 o Pravima djece u pravosuđu za maloljetnike (CRC/C/GC/10, 25. travnja 2007.).

²² Usp. posebice presudu Europskog suda za ljudska prava (Grand Chamber), od 13. srpnja 2000., *Elsholz v Germany*, Br. 25735/94, para 53, i presudu od 8. srpnja 2003., *Sommerfeld v Germany*, br. 31871/96, para 67-72. Vidi također djelomice drugačije mišljenje Suca Ress sa sucima Pastor Ridurejo i Türmen u *Sommerfeld v. Germany* (*ibid.*), para 2.

²³ Europski sud za ljudska prava (Chamber), presuda od 9. lipnja 1998., *Bronda v. Italy*, Br. 40/1997/824/1030, para 62.

Slično je Sud odredio u već spomenutom slučaju *Sahin v. Germany*: "Članak 8 zahtijeva da domaće vlasti trebaju odrediti poštenu odnos između interesa djeteta i interesa roditelja, i da se u postupku odlučivanja posebna važnost treba pridavati najboljim interesima djeteta, koji, ovisno o njihovoj naravi i ozbiljnosti, mogu prevagnuti nad roditeljskim. Naročito, prema Članku 8, roditelj ne može imati ovlasti poduzimati takve mjere koje bi štetile djetetovu zdravlju i razvoju."²⁴

U slučaju posvojenja *Pini and Others v. Romania*, Sud je odlučio u vezi s odbijanjem djeteta da ga usvoji strana obitelj: "u takvim pitanjima [...] interesi djeteta mogu, ovisno o njihovoj prirodi i ozbiljnosti, prevagnuti nad interesima roditelja."²⁵

C. Dostojanstvo

39. Uvažavanje dostojanstva temeljni je zahtjev ljudskih prava, koji je u osnovi mnogih postojećih pravnih instrumenata.²⁶ Iako su razne odredbe UN-ovih Smjernica o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela relevantne u ovom kontekstu, posebnu pozornost treba obratiti izjavi da je "svako dijete jedinstveno i punovrijedno ljudsko biće i kao takvom mu se osobno dostojanstvo, posebne potrebe, interesi i privatnost trebaju uvažavati i zaštititi."²⁷

40. Tekst C.2 ponavlja odredbe Članka 3 EKLJP.

D. Zaštita od diskriminacije

41. Zabrana diskriminacije također je uspostavljen princip u međunarodnom pravu o ljudskim pravima. Članak 2 Konvencije o pravima djeteta UN-a smatra se jednim od njegovih vodećih principa. Tekst D.1 spominje više poznatih temelja za diskriminaciju.

42. O specifičnom pitanju "rase", Odbor protiv rasizma i netolerancije Vijeća Europe (ECRI) u svojoj Preporuci o općoj politici br. 7 o nacionalnom zakonodavstvu za borbu protiv rasizma i diskriminacije navodi: "Kako sva ljudska bića pripadaju istoj vrsti, ECRI odbacuje teorije utemeljene na postojanju različitih "rasa". Međutim, u ovoj Preporuci, ECRI koristi taj termin kako bi se osiguralo da one osobe koje su općenito i pogreškom smatrane pripadnicima "druge rase" ne budu isključene iz zaštite koju pruža ova legislativa."

43. Neke kategorije posebno ranjive djece mogu trebati posebnu zaštitu u ovom smislu. Tekst nabraja neke od tih kategorija; međutim, popis ne pretendira biti sveobuhvatan, zato što drugi temelji za diskriminaciju ne mogu biti isključeni.

44. Drugi važni čimbenik diskriminacije u području prava djeteta jesu dob i sposobnost. Vrlo mala djeca ili djeca bez pune sposobnosti za traženje svojih prava, također su nositelji prava. Za ovu je djecu potrebno razviti alternativne sustave zastupanja kako bi se izbjegla diskriminacija.

E. Vladavina prava²⁸

²⁴ Europski sud za ljudska prava (Grand Chamber), presuda od 8. srpnja 2003., *Sahin v. Germany*, Br. 30943/96, para 66.

²⁵ Europski sud za ljudska prava (Second Chamber), presuda od 22. lipnja 2004., *Pini i Drugi v. Romania*, Br. 78028/01 i 78030/01, para 155.

²⁶ Vidi, npr. preambulu Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i preambulu i Članak 40 stavak 1 Konvencije o pravima djeteta UN-a.

²⁷ UN-ove Smjernice o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela (ECOSOC Res 2005/20, 2005.). III, 8, a i I, 6.

²⁸ Vidi također izvješće Registra Europskog suda za ljudska prava, "Pristup djece pravosuđu – Specifični fokus na pristup djece Europskom sudu za ljudska prava" i njihovu praksu u vezi s pristupom djece nacionalnim jurisdikcijama u Kompilaciji tekstova u vezi s pravosuđem prilagođenim djeci, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs (Opća uprava za ljudska prava i pravna pitanja), 2009., str. 11-19.

45. Ne pokušavajući definirati ideju "vladavine prava",²⁹ više je elemenata istaknuto u E.1 i E.2. Na cijeli je tekst utjecalo mišljenje Suda da je "vladavina prava jedan od temeljnih principa demokratskog društva, nerazdvojiva je od svih članaka Konvencije".³⁰ Zato bi se njezin utjecaj trebao osjećati u svim postupcima u koje su uključena djeca.

46. Vladavina prava uspostavlja, među ostalim, temeljni princip da je svatko odgovoran prema jasno uspostavljenim i objavljenim zakonima i ima provediva prava. Ovaj se princip primjenjuje bez obzira na dob te se od država članica očekuje poštovanje i podrška temeljnih prava svih, uključujući djecu. Primjena vladavine prava u odnosu na djecu, iziskuje, među ostalim, provedbu prava uz presumpciju nevinosti i pravo na pošteno suđenje, uključujući nezavisnu pravnu pomoć, učinkovit pristup odvjetniku ili drugoj instituciji ili subjektu koji su, prema nacionalnom zakonodavstvu, odgovorni za obranu prava djece.

47. Za djecu principi *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege* jednako vrijede kao i za odrasle i predstavljaju kamen temeljac sustava kaznenog zakonodavstva demokracije.³¹ Međutim, pri rješavanju problema antisocijalnog – iako ne kriminalnog – ponašanja djece, u nekim državama članicama postoji trend primjene dalekosežnih intervencija, uključujući lišenje slobode. Pod izlikom zaštite društva od antisocijalnog ponašanja, djecu se uvlači u sheme intervencije na način koji se ne bi tolerirao kad bi se primjenjivale na odrasle. Standardna pravna jamstva, poput toga da je teret dokaza na državi i prava na pošteno suđenje, nisu uvijek prisutna. U mnogim državama, temeljni pravni principi u kaznenim pitanjima ne primjenjuju se u potpunosti na djecu kao što se primjenjuju na odrasle. Djecu se još uvijek kažnjava za tzv. statusne delikte (djela koja nisu u zakonu definirana kao kaznena i ne bi podlijegala kažnjavanju ako bi počinitelj bio odrasla osoba).³²

48. Od država članica se pod E.3 zahtijeva uvođenje i/ili održavanje neovisnih i učinkovitih mehanizama pritužbi, imajući na umu njihovu primjerenost dobi i razumijevanju djeteta kako bi se, osobito prema djeci, učinkovito i na odgovarajući način poštovala vladavina prava.

IV. Pravosuđe prilagođeno djeci prije, tijekom i nakon sudskih postupaka

A. Opći elementi pravosuđa prilagođenog djeci

49. Ovi se elementi pravosuđa prilagođenog djeci odnose na sve moguće sudionike unutar i izvan sudskih postupaka i primjenjuju se bez obzira na status djeteta te također na specifične skupine posebno ranjive djece.

1. Informacije i savjeti

50. U svakom posebnom slučaju, od samog prvog kontakta s pravosudnim sustavom i na svakom pojedinom koraku, djetetu bi se trebale davati sve relevantne i potrebne informacije.³³ Ovo se pravo jednako odnosi na djecu žrtve, optužene počinitelje ili djecu uključenu u postupak, ili onu na koju postupak utječe.³⁴ Iako nije uvijek praktično pružiti informacije na početku kontakta djeteta s nadležnim vlastima, to bi trebalo učiniti što je prije moguće. Međutim, moguće su situacije gdje djeci ne bi trebalo pružiti informacije (kad su u suprotnosti s njihovim najboljim interesima).

²⁹ Brian Z. Tamanaha našao je ideju već kod Aristotela: "Bolje je da je vladavina prava nego vladavina građana" i nastavlja: "tako da se čak i čuvari zakona pokoravaju zakonima". Cit. iz Tom Bingham, *The Rule of Law*, Allen Lane, Penguin Group, 2010., str. 3

³⁰ *Ukraine-Tyumen v. Ukraine*, br. 22603/02, § 49, 22. studeni 2007.

³¹ ECHR, Članak 7, Konvencija o pravima djeteta UN-a, Članak 40, paragraf 2,a.

³² Vidi CRIN "Izvješće o statusnim deliktima" na http://www.crin.org/docs/Status_Offenses_doc_2_final.pdf

³³ Ovo je važan zadatak za dječje pravobranitelje i organizacija koje se bore za prava djece.

³⁴ Ovo je pravo također pokriveno različitim instrumentima poput Konvencije o pravima djeteta UN-a (Članak 13, stavak 1, 37 stavak d, 40 stavak 2.b.(ii), 42). UN-ovih Smjernica o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela (ECOSOC Res 2005/20, 2005. VII) i Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava (ETS Br. 160, Članak 3).

51. Djeca trebaju biti informirana o svojim pravima,³⁵ ali također i o instrumentima koje mogu upotrijebiti da zaista ostvare svoja prava ili ih obrane kad je potrebno.³⁶To je prvi uvjet za zaštitu ovih prava. U Dijelu IV.A. 1., Smjernica 1 pruža detaljni ali ne konačni popis informacija koje djeca i njihovi roditelji trebaju dobiti.

52. Djeca mogu iskusiti nedostatak objektivnih i potpunih informacija. Roditelji možda uvijek ne dijele s djecom sve važne informacije, a one koje podijele mogu biti pristrane. U ovom je kontekstu, uloga dječjih odvjetnika, pravobranitelja i pravnih usluga za djecu jako važna.

53. Smjernica 2 reafirmira pravo djeteta da dobije informacije i savjete na razumljivom jeziku, prilagođenom dobi, zrelosti i sposobnostima.

54. Informacije o postupovnom sustavu uključuju potrebu za detaljnim informacijama o tomu kako će se postupak odvijati, kakav će biti položaj i uloga djeteta, kako će se provoditi ispitivanje, kakav će biti vremenski slijed, važnost i utjecaj svakog svjedočenja, posljedice određenog postupka, itd. Djeca trebaju razumjeti što se događa, kako bi se stvari mogle odvijati, koje opcije imaju i koje su posljedice tih opcija. Ona trebaju biti informirana o mogućim alternativama postupka. U nekim slučajevima, umjesto intervencije suda, medijacija može biti prikladnija, dok u drugim okolnostima obraćanje sudu djetetu može nuditi više jamstava. Različite posljedice takvog izbora trebaju djetetu biti jasno objašnjene, tako da se može donijeti dobro informirana odluka iako dijete ne mora u svakom slučaju biti ono koje donosi odluku. Ove se informacije također mogu pružiti putem različitih materijala prilagođenih djeci i koji sadrže relevantne pravne informacije (Smjernica 4).

55. Smjernica 5 nameće obvezu pružanja informacija o svim optužbama protiv djeteta i pravima koja će dijete u takvim slučajevima uživati, odmah i izravno, kako djetetu, tako i roditeljima. Djetetu također treba dati informacije o odlukama tužitelja, relevantnim razvojima događanja nakon suđenja i o tome kako će se odlučivati o ishodu slučaja. Također mu se trebaju dati informacije u vezi s mogućim mehanizmima pritužbi, dostupnim sustavima pravne pomoći, zastupanju ili drugim mogućim savjetima na koje mogu imati pravo. Kad se donese presuda, obrazloženja trebaju biti pružena na način da ih djeca mogu u potpunosti razumjeti. Ovo je još važnije za djecu s posebnim obrazovnim potrebama ili niskom razinom pismenosti.³⁷

56. U slučaju o prekograničnim građanskim i obiteljskim sporovima, ovisno o zrelosti i razumijevanju, djetetu bi trebalo pružiti stručne informacije u vezi s pristupom pravosuđu u različitim jurisdikcijama i implikacijama postupka na njegov ili njezin život. Djeca se suočavaju s posebnim izazovima gdje postoji povijest obiteljskog sukoba i/ili zlostavljanja.

U slučajevima i *V. i T. v. the United Kingdom* Sud je opazio da učinkovito sudjelovanje u sudnici pretpostavlja da optuženi ima široko razumijevanje prirode procesa suđenja, uključujući i značenje bilo koje kazne koja može biti izrečena. Zato maloljetni optuženici moraju u svakom slučaju biti zastupani po kvalificiranim odvjetnicima iskusnim u radu s djecom.³⁸

U nekim državama članicama Vijeća Europe, djeci i mladima dostupne su privatne ili subvencionirane usluge gdje mogu dobiti informacije o pravima djece općenito ili osnovne informacije o pravnim pitanjima njihovog slučaja ili situacije. U određenim državama

³⁵ Članak 42, Konvencija o pravima djece UN-a.

³⁶ Ovo ne bi trebalo biti ograničeno na pravne informacije, već bi također trebalo, npr., uključivati informacije o postojanju pravobranitelja ili drugih usluga za djecu.

³⁷ Informacije se možda moraju prevesti na jezik koji dijete razumije (strani jezik, Brailleovo pismo ili drugo) kao što je to slučaj s odraslima, a formalna pravna terminologija će se morati objasniti tako da njezino značenje dijete može razumjeti u potpunosti.

³⁸ Europski sud za ljudska prava (Grand Chamber), presuda od 16. prosinca 1999., *T. v. UK*, Br. 24724/94, paragraf 88 i presuda od 16. prosinca 1999. *V. v. UK*, Br. 24888/94, para 90.

članicama, poput Belgije i Nizozemske, postoje "mjesta dječjih prava",³⁹ gdje ih se može uputiti na odvjetnika, pružiti im pomoć u ostvarivanju prava (na primjer pisati suda da žele biti saslušani u slučaju), itd.

2. Zaštita privatnog i obiteljskog života

57. Anonimnost i zaštita osobnih podataka u mas medijima mogu biti potrebni za dijete, kao što propisuje više instrumenata.⁴⁰ U ovome smislu, posebno treba spomenuti Konvenciju Vijeća Europe za zaštitu osoba glede automatizirane obrade osobnih podataka (ETS. br. 108)⁴¹, koja daje popis skupine općenito prihvaćenih standarda povezanih posebno s prikupljanjem i obradom podataka i kvalitetom podataka. Kao i u slučaju EKLJP, djeca prema ovoj konvenciji uživaju sva prava, iako se ona eksplicitno ne poziva na prava djece. Osim toga, njezin Članak 6 određuje posebnu zaštitu kad se radi o osjetljivim podacima poput osobnih podataka u vezi s kaznenim osudama. Druge bi se kategorije podataka moglo domaćim zakonima definirati povjerljivima, ili ih javne vlasti mogu tretirati takvima, što bi omogućilo bolju zaštitu privatnosti djece. Na primjer, jedan instrument⁴² navodi sljedeće kategorije: disciplinske postupke, bilježenje slučajeva nasilja, zdravstveni tretman u školi, školsko usmjerenje, specijalno obrazovanje za osobe s invaliditetom i socijalna pomoć učenicima iz siromašnih obitelji.

58. U Općem komentaru br. 10 o pravima djece u maloljetničkom pravosuđu⁴³, UN-ov Odbor za prava djeteta UN-a preporuča, među ostalim, snimanje postupaka kamerom, uz zaštitu tajnosti tih zapisa, presude koje ne otkrivaju identitet djeteta, itd. Sud uključuje mogućnost suđenja iza zatvorenih vrata kad to zahtijevaju interesi djece, ili njihove privatnosti⁴⁴, a Smjernica 9 podsjeća države članice na ovu dobru praksu. Princip bi, međutim, trebalo uskladiti s principom slobodnog pristupa sudskim postupcima, koji postoji u mnogim državama članicama.

59. Drugi mogući načini zaštite privatnosti u medijima su, *inter alia*, jamstvo anonimnosti ili pseudonim, uporaba skrenova ili modifikacije glasa, brisanje imena i drugih elemenata koji mogu dovesti do identifikacije djeteta iz svih dokumentata, zabrana svih oblika snimanja (foto, audio, video), itd.

60. Države članice u ovom smislu imaju pozitivne obveze. Smjernica 7 naglašava da je monitoring pravno obvezujućih ili profesionalnih kodeksa ponašanja medija ključan, zbog činjenice da je bilo kakva šteta koja nastane objavljivanjem imena i/ili fotografija često nepopravljiva.

61. Iako princip držanja identifikacijskih podataka nedostupnima općoj javnosti i medijima ostaje vodeći, može biti slučajeva gdje, iznimno, djetetu može koristiti ako se slučaj otkrije ili čak objavi široj javnosti, na primjer, kad je dijete oteto. Jednako tako, rješenju nekog problema može pomoći javna objava kako bi se potaklo zagovaranje ili podizanje javne svijesti.

³⁹ "Kinderrechtswinkel" u Ghentu i Brugesu i "Service Droits des jeunes" u zajednicama Francuza u većini većih gradova u Belgiji.

⁴⁰ Na primjer, Članak 11.3 Konvencije vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima (CETS Br. 197) bavi se privatnošću i štiti osobne podatke zahtijevajući od država uspostavljanje regulatornih mjera za medije. UN-ove Smjernice o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela (ECOSOC Res 2005/20, 2005.), paragraf X, 27, navode: "Informacije povezane s uključenosti djeteta u sudski postupak, trebaju biti zaštićene. To se može postići označavanjem povjerljivim i ograničavanjem odavanja informacija koje mogu dovesti do identifikacije djeteta žrtve ili svjedoka u sudskom postupku". Ovo je također opisano u dokumentu UN-ova standardna minimalna pravila za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima ("The Beijing Rules", 1985., Članak 8): "Pravo maloljetnika na privatnost poštovati će se u svim fazama postupka kako bi se izbjegla šteta prouzročena neprikladnim publicitetom ili označavanjem. U principu, ni jedan podatak koji može dovesti do identifikacije maloljetnog počinitelja ne smije se objaviti."

⁴¹ Ovaj instrument ima globalnu ulogu jer je otvorena pristupu država koje nisu članice Vijeća Europe, ako njihovo zakonodavstvo odgovori zahtjevima konvencije.

⁴² Mišljenje 2/2009. Radne skupine EU za zaštitu osobnih podataka djece (Opće smjernice i posebno za škole)

⁴³ Opći komentar br. 10 o pravima djece u maloljetničkom pravosuđu (CRC/C/GC/10, 25 April 2007.).

⁴⁴ Pravila Europskog suda za ljudska prava, Članak 63.

62. Pitanje privatnosti posebno je relevantno u nekim mjerama koje imaju za cilj bavljenje antisocijalnim ponašanjem djece. Preciznije, primjena tzv. Naloga o antisocijalnom ponašanju (Anti-Social Behaviour Orders – ASBOs) u Ujedinjenom Kraljevstvu, uključujući politiku "imenovanja i posramljivanja", pokazuje da u takvim slučajevima osobni podaci nisu uvijek zaštićeni od javnosti. Smjernica 10 u odnosu na to nameće strogu obvezu svim stručnjacima koji rade s djecom, osim kad postoji rizik štete za dijete (vidi Članak 12 Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja 2007., CETS br. 201)

U slučaju *B. i P. v. the United Kingdom*, Sud je odlučio da su postupci u kojima se odlučuje o boravištu djece nakon razvoda ili rastave glavni primjeri slučajeva gdje se isključenje medija ili javnosti može opravdati radi zaštite privatnosti djeteta i drugih strana i izbjegavanja prejudiciranja interesa pravde.⁴⁵

Štoviše, u slučaju *V. v. the United Kingdom* Sud je smatrao: "Slijedi da bi, da bi s djetetom optuženim za teško djelom što privlači visoku razinu zainteresiranosti medija i javnosti, bilo potrebno provoditi saslušanje na način da se što je više moguće smanje njegov ili njezin osjećaj zastrašenosti i sustezanja."⁴⁶

U već spomenutim slučajevima *V. i T. v. the United Kingdom* o kaznenom postupku protiv dva dječaka koji su ubili dijete koje je tek prohodalo, sud je utvrdio, *inter alia*: "[...] Ključno je da se s djetetom optuženim za počinjenje djela bavi na način koji potpuno uzima u obzir djetetovu dob, razinu zrelosti i intelektualne i emocionalne sposobnosti te da su poduzeti koraci radi povećanja njegove sposobnosti da razumije i sudjeluje u postupku."⁴⁷ Štoviše, "što se tiče mladog djeteta optuženog za teško djelo što privlači visoku razinu zainteresiranosti medija i javnosti, bilo potrebno provoditi saslušanje na način da se što je više moguće smanje njegov ili njezin osjećaj zastrašenosti i sustezanja."⁴⁸

3. Sigurnost (posebne preventivne mjere)

63. U odnosu na djecu žrtve, ove su Smjernice inspirirane principima UN Smjernica o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela⁴⁹, i Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, koja zahtijeva pružanje zaštite od zastrašivanja, osvete i ponovljene viktimizacije djeci, njihovim obiteljima i njihovim svjedocima.⁵⁰

64. Smjernica 11 podsjeća da bi djeca, posebice ranjiva, trebala biti zaštićena od štete u bilo kom obliku. Inspirirana je mnogim postojećim odredbama s ovim ciljem.

65. Inspekcija osoblja u djelatnostima za zaštitu djece, kao što Smjernica 12 preporuča, uvedena je u nekim državama članicama, uključujući provjeru o kažnjavanju i preliminarne mjere koje se moraju poduzeti kad je osoba optužena za počinjenje kaznenih djela protiv djece. Provedba ovoga očito bi trebala poštovati presumpciju nevinosti i nezavisnost sudstva.

66. Smjernica 13 podsjeća na temeljni princip posebne potrebe za zaštitom kad je optuženi počinitelj roditelj, drugi član obitelji ili primarni skrbnik.

⁴⁵ Europski sud za ljudska prava *B. and P. v. UK*, presuda od 24. travnja 2001., Br. 36337/97 i 35974/97, para. 38.

⁴⁶ Europski sud za ljudska prava (Grand Chamber), presuda od 16. prosinca 1999., *V. v. UK*, Br. 24888/94, para 87.

⁴⁷ Europski sud za ljudska prava (Grand Chamber), presuda od 16. prosinca 1999., *T. v. UK*, Br. 24724/94, para 84 i *V. v. UK*, Br. 24888/94, para 86.

⁴⁸ Europski sud za ljudska prava (Grand Chamber), presuda od 16. prosinca 1999., *T. v. UK*, Br. 24724/94, para 85 i *V. v. UK*, Br. 24888/94, para 87.

⁴⁹ UN Smjernice o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela (ECOSOC Res 2005/20, 22. srpnja 2005.)

⁵⁰ Članak 31, 1, f.

4. Osposobljavanje stručnjaka

67. Osposobljavanje u komunikacijskim vještinama, u korištenju jezika prilagođenog djeci, u proširenju znanja o dječjoj psihologiji, potrebno je za sve stručnjake koji rade s djecom (policiju, odvjetnike, suce, medijatore, socijalne radnike i druge stručnjake) kao što propisuje Smjernica 14. Međutim, malo njih ima znanja o pravima djece i postupovna znanja u ovom kontekstu.

68. Prava djece mogu i trebala bi biti dio kurikuluma, u školama i u specifičnim područjima u visokom obrazovanju (pravo, psihologija, socijalni radi, policijsko obrazovanje, itd.). To bi trebalo pokrivati specifičnosti prava djece i zakonodavstvo u području postupaka s djecom, poput obiteljskog zakonodavstva, pravosuđa za maloljetnike, zakona o azilu i useljenju, itd. Države članice potiče se da uspostave specifične tečajeve osposobljavanja.

69. Prije spomenuta Toledo Konferencija (vidi para 6) zaključila je: "Svi stručnjaci – posebno suci, psiholozi i odvjetnici – koji rade s djecom u pravosuđu trebali bi dobiti prikladne informacije, edukaciju radi podizanja svijesti te o prikladnim tehnikama intervjua".⁵¹

Već nekoliko godina Flamanska odvjetnička komora i Odbor odvjetnika za maloljetnike nudi svojim članovima dvogodišnji tečaj o pravima djece. Pravne informacije dopunjene su temeljnim osposobljavanjem u području dječje psihologije i razvoja te praktičnim treningom poput komunikacije s djecom. Pohađanje svih modula obvezno je za dobijanje potvrde "odvjetnik za maloljetnike". Oko 400 odvjetnika za maloljetnike osposobljeno je 2010.⁵²

5. Multidisciplinarni pristup

70. Tekst Smjernica kao cjeline, i posebice Smjernice 16-18, potiču države članice da ojačaju interdisciplinarni pristup u radu s djecom.

71. U slučajevima gdje su uključena djeca, sucima i drugim pravnim stručnjacima podrška i savjeti stručnjaka različitih disciplina trebali bi koristiti pri donošenju odluka koje će izravno ili neizravno utjecati na sadašnju ili buduću dobrobit djeteta, na primjer, pri procjeni najboljih interesa djeteta, mogućih štetnih učinaka postupka na dijete, itd.

72. Multidisciplinarni pristup posebno je potreban djeci koja su u sukobu sa zakonom. Postojeće i rastuće razumijevanje dječje psihologije, potreba, ponašanja i razvoja ne dijeli se uvijek dovoljno sa stručnjacima u području primjene zakona.

Na Islandu, u Norveškoj i u Švedskoj, slučajevima zlostavljanja i nasilja može se baviti u tzv. "dječjim kućama". Stručnjaci iz centara za socijalnu skrb, forenzički medicinski stručnjaci, pedijatri, policija i državna odvjetništva rade zajedno, prvenstveno u početnim fazama istrage policije i socijalne skrbi. Organiziraju i raspoređuju različite zadatke koje treba izvršiti. Intervjui s djecom odvijaju se u ovim kućama, uz mogućnost da treća strana u susjednoj prostoriji sluša putem video veze. Također, postoje i prostorije za liječničke preglede i savjetovanje.

6. Lišenje slobode

73. Posebnu bi pozornost trebalo posvetiti načinu na koji se tretira djecu lišenu slobode imajući na umu djeci svojstvenu ranjivost. Praktične mjere za pritvor djece predlažu se u brojnim instrumentima Vijeća Europe, kao što su Preporuka CM/Rec (2008)11 o Europskim pravilima za maloljetne počinitelje djela podložnih sankcijama ili mjerama, ili standardi Europskog Odbora za prevenciju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT).⁵³ Kao što je u prethodnom instrumentu naznačeno, moraju se uložiti

⁵¹ http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Toledoconference_en.asp

⁵² Više informacija (na flamanskom) na www.jeugdadvocaat.be

⁵³ CPT standards (CPT/inf/E (2002) 1, Rev 2009 on <http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>).

posebni napori kako bi se izbjegao pritvor prije suđenja. Međunarodna tijela koja se bave pravima djece jako su kritična u odnosu na korištenje zatvora i nastoje ga smanjiti.⁵⁴ Međutim, pritvor prije suđenja mogao bi u određenim slučajevima ipak biti potreban, npr., radi izbjegavanja rizika od krivotvorenja dokaza, utjecaja na svjedoke, ili kad postoji rizik od potajnog dogovaranja ili bijega, itd.

74. Kako već postoje brojni standardi o pravima maloljetnika lišenih slobode,⁵⁵ u ovim ih Smjernicama ne treba ponavljati. Glavni je princip da se, osim prava na slobodu, druga prava djeteta ne bi trebala ograničavati kao posljedica lišenja slobode. Kao što Smjernice 19 i 20 jasno određuju, mjere koji uključuju zatvor, u bilo kom obliku, treba izbjegavati koliko je moguće i trebale bi biti mjere u krajnjoj nuždi, koje se koriste kroz najkraće moguće vrijeme i ograničene su na teške slučajeve.⁵⁶ Ovo je suštinska pravna obveza. Osim toga, opće je poznato da zatvor ne umanjuje rizik od recidivizma.

75. Kao što je već rečeno, dijelovi o lišenju slobode i policiji ne podrazumijevaju kompilaciju iscrpne liste prava i zaštite, već predstavljaju apsolutni minimum prava koja djeca trebaju uživati. Smjernicu 21 treba čitati u ovom smislu.

76. Pitanje hoće li ili ne djeca biti u zatvoru s odraslima nije novo. U nekim slučajevima, poput onih koja uključuju vrlo malu djecu, njihovi najbolji interesi mogu biti da ih se ne odvoja od roditelja koji su u zatvoru, ili u slučaju djece zadržanih imigranata koja ne bi trebala biti odvojena od svoje obitelji. Više država članica Vijeća Europe smatra da u velikim, rijetko naseljenim područjima, za dijete može iznimno biti u najboljem interesu da bude zatvoreno u prostoru za odrasle (uz omogućavanje posjeta roditelja koji mogu boraviti stotinama kilometara daleko, npr.). Međutim, takvi slučajevi zahtijevaju poseban oprez zatvorskih vlasti kako bi se spriječilo zlostavljanje djece od strane odraslih.

77. Odbor za prava djeteta UN-a bio je vrlo jasan po ovom pitanju, temeljem Članka 37.c, UN-ove Konvencije o pravima djeteta. Gore spomenuta Preporuka CM/Rec(2008) 11 također navodi da maloljetnici neće biti zatvarani u institucije za odrasle, već u institucije posebno načinjene za njih.

78. Više referenci podsjeća da se Smjernice primjenjuju na djecu koja traže azil i da bi se posebna pozornost trebala obratiti na ovu naročito ranjivu skupinu; maloljetnici bez pratnje, bez obzira traže li azil ili ne, ne bi trebali biti lišeni slobode isključivo temeljem toga što nemaju prebivalište (Smjernica 22).

U slučaju *Guvec v. Turkey*, Sud je naglasio svoje komentare o predugim periodima zatvora. Izričito je naveo: "U najmanje tri presude koje se odnose na Tursku, Sud je izrazio bojazan u vezi s praksom pritvaranja djece prije suđenja. (vidi *Selçuk v. Turkey*, Br. 21768/02, para 35, 10. siječnja 2006.; *Kosti and drugi v. Turkey*, Br. 74321/01, para 30, 3. svibnja 2007.; prije spomenuti slučaj *Nart v. Turkey*, § 34) i našao je kršenja Članka 5, stavka 3 Konvencije i pri značajno kraćim periodima od onih koje je predlagatelj Sudu proveo u ovom slučaju. Npr. u *Selçuk*, predlagatelj Sudu proveo je oko 4 mjeseca u pritvoru kad mu je bilo 16 godina, a u *Nart*, predlagatelj je proveo 48 dana u pritvoru kad mu je bilo 17 godina. U slučaju *Guvec v. Turkey*, predlagatelj je pritvoren kad je bio u dobi od 15 godina i zadržan je u pritvoru kroz period dulju od četiri i pol godine. U svjetlu prije navedenog, Sud smatra da je duljina pritvora temeljem produljenja bila pretjerana i da je prekršila Članak 5, stavak 3 Konvencije."⁵⁷

⁵⁴ Vidi npr. Zaključna razmatranja za Belgiju: "Odbor preporuča da država stranka: [...] (c) [...] osigura, sukladno Članku 37 Konvencije da se lišenje slobode primjenjuje samo kao mjera u krajnjoj nuždi, kroz najkraće moguće vrijeme, da se jamstva prava na zakonito postupanje potpuno poštuju i da osobe mlađe od 18 godina nisu zatvorene s odraslima." (CRC/C/15/Add. 178, para 32, c, 13 lipnja 2002.),

⁵⁵ UN-ova Konvencija o pravima djeteta, Članci 37 i 40.

⁵⁶ Preporuka Odbora ministara Rec(2008) 11, para 59.1.

⁵⁷ Europski sud za ljudska prava (Second Section), presuda od 20. siječnja 2009., *Guvec v. Turkey*, Br. 70337/01, para 109-110.

B. Pravosuđe prilagođeno djeci prije sudskog postupka

79. Složeno je, ali važno pitanje minimalne dobi za kaznenu odgovornost. Ova dob se među državama članicama Vijeća Europe proteže od dobi od 8 godina do punoljetstva. Tekst Smjernice 23 bio je inspiriran Preporukom CM/Rec(2008)11 Odbora Ministara državama članicama o Europskim pravilima za sankcije ili mjere nad maloljetnim prijestupnicima.⁵⁸ Konvencija UN-a o pravima djeteta ne određuje dob, ali Opći komentar Br. 10 o Konvenciji o pravima djece u pravosuđu za maloljetnike savjetuje državama članicama da minimalnu dob ne postavljaju prenisko. UN-ova standardna minimalna pravila za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima nose sličnu poruku. Europska mreža pravobranitelja za djecu (ENOC) zagovara da se dob djece treba podići na 18 godina i preporuča razvoj inovativnih sustava koji će se baviti svim maloljetnim počiniteljima i koji će biti prvenstveno usmjereni na njihovu (re)edukaciju, reintegraciju i rehabilitaciju.

80. Općenito bi preventivni i reintegrativni pristup trebao biti unaprijeđen i primjenjivan u pitanjima pravosuđa za maloljetnike. Sustav kaznenog zakonodavstva ne bi se trebao automatski pokretati zbog manjih prijestupa koje počinju djeca, kad konstruktivnije i edukativne mjere mogu biti uspješnije. Štoviše, države članice trebale bi na prijestupe reagirati proporcionalno ne samo okolnostima i težini djela, već također i dobi, smanjenoj odgovornosti i potrebama djeteta te potrebama društva.

81. Smjernice 24-26 podsjećaju da je u više država članica pažnja usmjerena na rješavanje sukoba izvan suda, *inter alia* putem obiteljske medijacije, preusmjeravanjem i restorativnim pravosuđem. Ovo je pozitivan smjer i države članice ohrabruje se osigurati da djeca mogu uživati koristi od ovakvih postupaka, uz uvjet da ih se ne koristi kao ometanje pristupa djece pravosuđu.

82. Takva praksa već postoji u mnogim državama članicama Vijeća Europe i može se odnositi na praksu prije, tijekom i nakon sudskih postupaka. Ona postaje naročito relevantna u području pravosuđa za maloljetnike. Ove Smjernice ne daju prednost ni jednoj vansudskoj alternativni i trebalo bi ih također primjenjivati unutar njih, naročito u obiteljskim sporovima, koji se odnose na strogo pravna pitanja. Zakonodavstvo u ovom području ima svoja ograničenja i može dugoročno imati štetne učinke. Izvješća pokazuju da se dogovori postignuti medijacijom bolje poštuju zato što su stranke aktivno uključene u postupak. Djeca također mogu biti u stanju sudjelovati u njima. Također bi se moglo razmotriti obvezno korištenje usluga medijacije prije sudskog postupka: ne zato da bi se ljude prisililo na medijaciju (što bi bilo suprotno čitavoj ideji medijacije), već da bi se svakome pružila prilika da bude svjestan takve mogućnosti.

83. Iako postoji izvjesno vjerovanje da bi djecu koliko je god moguće trebalo držati izvan suda, sudski postupak nije nužno lošiji od neke vansudske alternative, dok je god sukladan principima pravosuđa prilagođenog djeci. Jednako kao i okruženje suda, alternative mogu također uključivati rizike za prava djece, poput rizika smanjenog poštovanja temeljnih principa poput presumpcije nevinosti, prava na pravni savjet, itd. Svaki bi učinjeni izbor zato trebao ocijeniti kvalitetu datog sustava.

84. U Općem komentaru br. 12, Odbor za prava djeteta UN-a preporuča⁵⁹ "U slučaju preusmjeravanja, uključujući medijaciju, dijete mora imati mogućnost dati slobodan i dragovoljan pristanak i mora mu se dati prilika za dobivanje pravnih i drugih savjeta i pomoći u određivanju prikladnosti i poželjnosti predloženog preusmjeravanja." Smjernica 26, ipak, zahtijeva da bi se djeci trebala jamčiti jednaka razina zaštite i u sudskim i u vansudskim postupcima.

85. Ukratko, tekst Smjernica potiče pristup djece kao nositelja prava nacionalnim sudovima, sukladno jurisprudenciji (praksi? filozofiji?) Suda, kojem imaju pristup ako žele. Međutim, takav se pristup procjenjuje i usklađuje s alternativama sudskim postupcima.

⁵⁸ Usp. fusnotu 58. (ovo je zabuna i u izvorniku; pretpostavka je da se odnosi na fusnotu 53 ili 54; prim.prev.)

⁵⁹ Opći komentar br. 12 o pravu djeteta da bude saslušano (CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009.), para 59.

U kantonu Fribourg, Švicarska, sačinjena je medijacijska shema za djecu koja su u sukobu sa zakonom. Nastojeći balansirati između restoracije i retribucije, medijacija razmatra prava i interese žrtve i počinitelja. U slučajevima gdje su zadovoljeni određeni kriteriji, sudac može slučaj uputiti medijatoru. Iako je medijator odgovoran za medijaciju kao takvu, sudac ostaje odgovoran u kaznenom postupku. Bez obzira postigne li se dogovor između stranaka, suca bi se izvijestilo o ishodu medijacije, koji može prihvatiti dogovor (u pisanom obliku) ili nastaviti s postupkom u slučaju kad nije postignut dogovor.

U Norveškoj, parovi koji podnose zahtjev za razvod a imaju djecu mlađu od 16 godina, moraju pokušati s medijacijom prije nego što su u mogućnosti započeti sudski postupak. Svrha je pomoći roditeljima u postizanju prijateljskog dogovora o tome gdje bi djeca trebala živjeti, o sadržajima roditeljske skrbi i pravima kontakata, radi osiguranja da najbolji interesi djeteta budu uzeti u obzir.

C. Djeca i policija

86. Policija bi također trebala primjenjivati ove Smjernice o pravosuđu prilagođenom djeci. To se odnosi na sve situacije u kojima djeca mogu doći u kontakt s policijom, i, kao što je određeno Smjernicom 27, od naročite je važnosti u radu s ranjivom djecom.

87. Očito je da pravosuđe prilagođeno djeci mora biti prisutno u potencijalno rizičnim situacijama, poput hapšenja ili ispitivanja djeteta, što pokrivaju Smjernice 28 i 29. Osim u iznimnim slučajevima, roditelje treba odmah izvijestiti o hapšenju djeteta, a dijete bi trebalo uvijek imati pristup odvjetniku ili bilo kojem drugom tijelu, koje je prema nacionalnom zakonodavstvu odgovorno za obranu prava djece i pravo izvijestiti roditelje ili osobu u koju ima povjerenja. Kontakt sa službama za zaštitu maloljetnika treba biti zajamčen od trenutka hapšenja.⁶⁰ Jedino kad roditelji nisu dostupni, trebalo bi kontaktirati drugu osobu u koju dijete ima povjerenja (npr. njegove ili njezine bake i djedove).

88. Europski odbor za prevenciju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) razvio je seriju standarda koji se primjenjuju na policijsko zadržavanje djece. Osim toga, u svojim komentarima o Nacrtu Europskih pravila o maloljetnim počiniteljima,⁶¹ naglašava da bi ova pravila trebala izriječno određivati da se od djece koju je policija pritvorila ne bi trebalo tražiti bilo kakvu izjavu ni potpisivanje bilo kakvog dokumenta u vezi s djelom za koje su osumnjičena bez nazočnosti odvjetnika ili osobe u koju imaju povjerenja, kako bi im pomogla. Ove standarde podržava Smjernica 30. Bilo bi korisno da države razmotre uvođenje posebnih policijskih jedinica koje su specijalno obučene za ove zadatke.

U *Okkali v. Turkey*, Sud je razmotrio slučaj 12-godišnjeg dječaka kojeg je uhapsila policija i koji je tvrdio da je bio izložen maltretiranju. Sud je smatrao da je trebao uživati veću zaštitu kao maloljetnik i da su nadležne vlasti propustile uzeti u obzir njegovu izrazitu ranjivost. Sud je dodao da u slučajevima poput ovoga, treba biti imenovan odvjetnik koji će pomagati djetetu ili roditeljima (ili zakonskim zastupnicima) u informiranju o pritvoru.⁶²

⁶⁰ Nedavna presuda Belgijskog suda za maloljetnike (Antwerp. 15. veljače 2010.) oslobodila je maloljetnog počinitelja zato što je sudac smatrao da su njegova prava na obranu prekršena jer nije dobio pravni savjet tijekom policijskog saslušavanja, gdje je on tvrdio da je bio prisiljen priznati djela koja mu se stavljaju na teret. Sudac je zaključio da je prekršen Članak 6 EKLJP.

⁶¹ CPT, 18. Opće izvješće (2007.-2008.), para 24.

⁶² Europski sud za ljudska prava (Second Section), presuda od 17 listopada 2006., *Okkali v. Turkey*, Br. 52067/99, para 69 i sljedeći.

U slučaju *Salduz v. Turkey*, Sud je smatrao da je Članak 6, stavak 1 EKLJP prekršen zato što 17-godišnji osumnjičenik nije imao pristup odvjetniku tijekom pet dana policijskog pritvora. Sud je našao da: "kako bi pravo na pošteno suđenje prema Članku 6, stavak 1, bilo dovoljno 'praktično i učinkovito', pristup odvjetniku trebalo bi, u pravilu, osigurati od prvog policijskog ispitivanja osumnjičenika [...]."⁶³ Sud je također naveo da je jedan od specifičnih elemenata ovog slučaja bila dob predlagatelja. Uzimajući u obzir značajan broj relevantnih međunarodnih pravnih instrumenata u vezi s pravnom pomoći maloljetnicima u policijskom pritvoru, Sud je naglasio temeljnu važnost osiguranja pristupa odvjetniku kad je osoba u policijskom pritvoru maloljetna.⁶⁴

D. Pravosuđe prilagođeno djeci tijekom sudskih postupaka

89. Ovi bi elementi pravosuđa prilagođenog djeca trebali biti primijenjivani u svim postupcima: građanskim, kaznenim i administrativnim.

1. Pristup sudu i sudskom postupku

90. Iako se smatra da su djeca zakonski nositelji prava, ona ih, kako to određuje Smjernica 34, ona ih često nisu u stanju učinkovito ostvarivati. Parlamentarna skupština Vijeća Europe je 1990. u svojoj Preporuci 1121 (1990.) o pravima djece naglasila da "djeca imaju prava koja mogu sama nezavisno ostvarivati čak i ako se odrasli tomu protive."⁶⁵ Konvencija UN-a o pravima djeteta sadrži određeno pravo na pokretanje sudskog djelovanja od strane djeteta u Članku 37.d, gdje dijete može pobijati zakonitost svojeg lišenja slobode. Danas, sukladno ovoj konvenciji, postoji snažna podrška uspostavljanju postupaka pritužbi.⁶⁶ Ovo daje nadu da će djeca dobiti jednaku vrstu lijekova u borbi protiv kršenja njihovih prava kao što je zajamčeno odraslima sukladno brojnim drugim općim konvencijama o ljudskim pravima.

91. U istom kontekstu EKLJP daje "svakomu" komu su prekršena ljudska prava, pravo na "učinkoviti pravni lijek pred nacionalnim vlastima".⁶⁷ Ovakva formulacija jasno uključuje djecu. Rezultat je taj da djeca mogu svoj slučaj prijaviti Sudu, iako ona, prema domaćem zakonodavstvu⁶⁸, često nemaju pravo započinjati pravne postupke.

92. Usprkos činjenici da je većina zakona o pravnoj nesposobnosti djece napisana s ciljem zaštite djece, ipaka je ključno da se ova pravna nesposobnost ne koristi protiv njih kad im se krše prava ili kad nitko drugi ta prava ne brani.

93. Smjernica 34 također preporuča da zakonodavstvo država članica treba omogućavati, gdje je prikladno, pristup djece s dovoljnim razumijevanjem svojih prava sudu. Također preporuča korištenje lijekova radi zaštite ovih prava, po dobijanju odgovarajućih pravnih savjeta.

94. Mora se obratiti pozornost jakoj vezi između pitanja pristupa pravosuđu, prikladnog pravnog savjetovanja⁶⁹ i prava izražavanja mišljenja u sudskim postupcima. Nije cilj ovih Smjernica ohrabrivati djecu na obraćanje sudovima bez očitog razloga ili pravnih temelja. Nepotrebno je reći da bi djeca, kao odrasli, trebala imati čvrstu pravnu osnovu za započinjanje sudskog postupka. Kad su prekršena prava djeteta ili kad treba obranu i kad god zakonski zastupnik to ne učini u ime djeteta, trebala bi postojati mogućnost preispitivanja

⁶³ Europski sud za ljudska prava (Grand Chamber), presuda od 27. studenog 2008., *Salduz v. Turkey*, Br. 36391/02, para 55.

⁶⁴ Isto, para 56-62.

⁶⁵ Preporuka 1121 (1990.) o pravima djece, para 6.

⁶⁶ Kampanja za mehanizme pritužbi/žalbi prema UN-ovoj Konvenciji o pravima djeteta.

⁶⁷ Članak 13.

⁶⁸ Vidi izvješće Registra Suda, *o.c.*, str. 5: "Tako se djeca mogu obratiti Sudu čak i kad, prema domaćem zakonodavstvu, nemaju pravo započinjati sudske postupke".

⁶⁹ Ovo također može poslužiti za uvjeravanje djeteta da ne započinje postupak kad zapravo ne postoje pravni temelji ili šanse za dobivanje spora.

slučaja od strane pravosudnih vlasti. Pristup djece pravosuđu također može biti potreban u slučajevima gdje je moguć sukob interesa između djeteta i zakonskog zastupnika.

95. Pristup sudu može se temeljiti na zadanom ograničenju temeljem dobi ili na moći prosudbe, zrelosti ili razini razumijevanja. Oba sustava imaju prednosti i nedostatke. Jasna dobna granica ima prednost objektivnosti za svu djecu i jamči pravnu izvjesnost. Međutim, jamstvo pristupa djece utemeljeno na njihovoj individualnoj moći prosudbe daje mogućnost za prilagodbu svakom pojedinom djetetu sukladno razini zrelosti. Ovaj sustav može predstavljati rizik zbog toga što se datom sucu ostavlja široka mogućnost procjene. Treća je mogućnost kombinacija navedenog: pravno postaviti dobnu granicu s mogućnošću da djeca ispod te dobi za sebe traže izuzeće od pravila⁷⁰. Ovo, međutim, može stvoriti dodatni problem zato što teret dokazivanja sposobnosti moći prosudbe leži na djetetu.

96. U ovim Smjernicama nema postavljene dobne granice, zato što može biti previše rigidna i proizvoljna i može imati istinski nepravedne posljedice. Ona također ne može u potpunosti uzeti u obzir različitost sposobnosti i razina razumijevanja u djece. One mogu jako varirati ovisno o razvoju sposobnosti pojedinog djeteta, životnim iskustvima, kognitivnim i drugim vještinama. Petnaestgodišnjak može biti nezreliji od dvanaestgodišnjaka, dok vrlo mlada djeca mogu biti dovoljno inteligentna za procjenu i razumijevanje vlastite specifične situacije. Sposobnost, zrelost i razina razumijevanja bolje predstavljaju stvarne sposobnosti djeteta nego njegova ili njezina dob.

97. Potvrđujući da su sva djeca, neovisno o dobi ili sposobnostima, nositelji prava, dob je u praksi zapravo važno pitanje, zato što vrlo mala djeca, ili djeca s određenim invaliditetom, neće biti sama u stanju učinkovito štititi svoja prava. Države članice zato bi trebale uspostaviti sustave u kojima određeni odrasli mogu djelovati u korist djeteta: to mogu biti roditelji, odvjetnici, ili druge institucije ili tijela koja bi, prema nacionalnom zakonodavstvu, bila odgovorna za obranu prava djece. Ove bi osobe ili institucije trebale ne samo biti uključene ili prihvaćene u očekivanju sudskih postupaka, već bi također trebale imati ovlasti aktivno započinjati postupke kad god je pravo djeteta prekršeno ili kad postoji opasnost da bude prekršeno.

98. Smjernica 35 preporuča da države članice uklone sve prepreke pristupu djeteta sudu. Daje primjere poput cijene koštanja postupka i nedostatka pravnog savjeta, ali preporuča da se ostale prepreke također uklone. Takve prepreke mogu biti različite naravi. U slučaju mogućeg sukoba interesa između djece i njihovih roditelja, zahtjev za pristanak roditelja trebao bi se izbjegavati. Treba razviti sustav gdje nezakonita uskrata od strane roditelja ne može spriječiti dijete od obraćanja pravosuđu. Druge prepreke za pristup pravosuđu mogu biti financijske ili psihološke naravi (vidi pravna pomoć). Postupovni zahtjevi moraju biti što ograničeniji.⁷¹

99. U nekim slučajevima dijete ne može osporavati određene akte ili odluke tijekom svojeg djetinjstva, zbog traume, u slučajevima, npr. seksualnog zlostavljanja ili visoko konfliktnih obiteljskih problema.

100. U takvim slučajevima, Smjernica 36 preporuča da se pristup sudu treba jamčiti kroz izvjestan period vremena nakon punoljetstva djeteta. Ona na taj način ohrabruje države članice na preispitivanje svojih pravila ograničenja. Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (2007, CETS br. 201) mogla bi u tome poslužiti kao inspiracija.⁷²

Sud je, u slučaju *Stubbings i drugi v. the United Kingdom*⁷³ smatrao da "posljednjih godina postoji povećana svijest o opsegu problema zlostavljanja djece i psiholoških posljedica na

⁷⁰ Npr., Belgijsko zakonodavstvo nekad se služi dobnom granicom, a nekad sposobnošću prosudbe.

⁷¹ Previše restriktivan ili čisto tehnički pristup zastupanju trebalo bi izbjegavati. Vidi I. Berro-Lefèvre, o.c., str. 71.

⁷² Članak 33.

⁷³ Europski sud za ljudska prava (Chamber), presuda od 22. listopada 1996., *Stubbings and Others v. UK*, Br. 22083/93; 22095/93, para 56. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/MJU-28\(2007\)INFO1%20e.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/MJU-28(2007)INFO1%20e.pdf).

žrtve, i moguće je da pravila o ograničavanju djelovanja koja se primjenjuju u državama članicama Vijeća Europe treba poboljšati kako bi se u skoroj budućnosti donijele posebne odredbe za ovu skupinu predlagatelja."⁷⁴

2. Pravno savjetovanje i zastupanje⁷⁵

101. Kad djeca trebaju imati pristup pravosuđu koje je istinski prilagođeno djeci, države članice trebale bi omogućiti pristup odvjetniku ili drugoj instituciji ili tijelu, koje je, sukladno nacionalnom zakonodavstvu zaduženo za obranu prava djece i dijete bi trebalo biti zastupano u vlastito ime gdje postoji ili bi mogao nastati sukob interesa između roditelja, ili drugih uključenih strana. To je glavna poruka Smjernice 37. Europska konvencija o ostvarivanju prava djece (ETS Br. 160)⁷⁶ utvrđuje: "Članice će razmotriti jamstvo dodatnih postupovnih prava djece u vezi s postupkom koji utječe na njih a vodi se pred pravosudnim vlastima, naročito [...] posebnog zastupnika [...] odvjetnika."⁷⁷

102. Smjernica 38 preporuča da se djeci omogući pristup besplatnoj pravnoj pomoći. To ne bi nužno trebalo zahtijevati sasvim poseban sustav pravne pomoći. Moglo bi se omogućiti na isti način kao za odrasle, pod blažim uvjetima, i ovisiti o financijskom stanju nositelja roditeljskih odgovornosti ili samog djeteta. U svakom slučaju, sustav pravne pomoći mora biti učinkovit u praksi.

103. Smjernica 39 opisuje stručne zahtjeve prema odvjetnicima koji zastupaju djecu. Također je važno da se odvjetnička naknada ne naplaćuje ni od roditelja djeteta, izravno ili neizravno. Ako odvjetnika plaćaju roditelji, posebice u slučajevima sukoba interesa, nema jamstva da će odvjetnik biti u stanju nezavisno braniti stajališta djeteta.

104. Sustav specijaliziranih odvjetnika za maloljetnike preporuča se uz uvažavanje djetetovog slobodnog izbora odvjetnika. Važno je razjasniti točnu ulogu odvjetnika djeteta. Odvjetnik ne treba iznositi što on/a smatra da su najbolji interesi djeteta (kao što to čini posebni skrbnik ili državni odvjetnik), već bi trebao utvrditi i zastupati stajališta i mišljenja djeteta, kao u slučajevima odraslih klijenata. Odvjetnik bi trebao od djeteta tražiti informirani pristanak o strategiji koju je najbolje upotrijebiti. Ako se odvjetnik ne slaže s mišljenjem djeteta, trebao bi pokušati uvjeriti dijete, kao što bi to pokušao s bilo kojim klijentom.

105. Uloga odvjetnika razlikuje se od uloge posebnog skrbnika, uvedenog u Smjernici 42, zato što ovoga drugog imenuje sud, a ne "klijent" kao takav, i trebao bi pomoći sudu u definiranju što je u najboljim interesima djeteta. Međutim, kombiniranje funkcija odvjetnika i posebnog skrbnika u istoj osobi treba izbjegavati, zbog potencijalnog sukoba interesa koji može nastati. Nadležne bi institucije vlasti u određenim slučajevima trebale imenovati posebnog skrbnika ili drugog nezavisnog zastupnika koji će zastupati stajališta djeteta. To bi se moglo učiniti na zahtjev djeteta ili druge relevantne strane.

U Georgiji je pravo na pravnu pomoć za osobe mlađe od 18 godina u kaznenim postupcima zajamčeno *ex officio*, zato što ih se smatra "društveno ranjivima". Ta djeca ne moraju ispunjavati nikakve druge uvjete da bi koristila ovu uslugu.

3. Pravo da bude saslušano i izrazi svoja stajališta

106. Opći komentar br. 12 Odbora za prava djeteta UN-a tumači pravo djeteta da ga se sasluša, koje je jedno od četiri vodeća principa UN-ove Konvencije o pravima djeteta, koristeći riječi "osigurati će" što je pravni termin posebno snage i ne ostavlja državama

⁷⁴ Para 56.

⁷⁵ Vidi ChildONEurope, *Survey on the national systems of children's legal representation (Istraživanje o nacionalnim sustavima pravnog zastupanja djece)*, ožujak 2008. (www.childoneurope.org). u ovom je istraživanju ilustrirano više modela.

⁷⁶ ETS Br. 160.

⁷⁷ Članak 5.b.

članicama prostora za diskreciono pravo.⁷⁸ Ovaj komentar razrađuje činjenicu da dob sama po sebi ne može određivati značenje djetetovih stajališta.⁷⁹ U svojem Općem komentaru br. 5, Odbor s pravom bilježi da "je relativno lako izgledati kao da se djecu sluša; istinske promjene zahtijeva pridavanje primjerene važnosti njihovim stajalištima."⁸⁰

107. Članak 3 Europske konvencije o ostvarivanju prava djeteta (ETS -br, 160) spaja pravo da bude saslušano s pravom da bude informirano: u sudskim postupcima djeca bi trebala dobiti sve relevantne informacije, biti konzultirana i izraziti svoja stajališta te biti informirana o mogućim posljedicama u slučaju udovoljavanja njihovim stajalištima i o mogućim posljedicama bilo kakve odluke.

108. U ovim Smjernicama, referira se na pojmove poput "dob i zrelost" i "dovoljno razumijevanje", što implicira određenu razinu poimanja, ali ne ide tako daleko da od djeteta zahtijeva potpuno sveobuhvatno znanje o svim aspektima konkretnog predmeta.⁸¹ Djeca imaju pravo izraziti svoja stajališta slobodno, bez ikakvog pritiska i bez manipulacije.⁸²

109. UN-ove Smjernice o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela koriste izriječ "osjetljivo prema djeci" kao "pristup koji usklađuje djetetovo pravo na zaštitu uzimajući u obzir djetetova individualne potrebe i stajališta".⁸³

110. Zakon mora biti jasno formuliran da bi osigurao pravnu jednakost sve djece. Bez obzira na dob, naročito kad dijete preuzme inicijativu da ga se sasluša, to bi trebalo pretpostavljati dovoljnu razinu razumijevanja. Dob, ipak, igra veliku ulogu u "jamstvu" temeljnog prava djeteta da bude saslušano u predmetima koji ga se tiču (Smjernica 45). Međutim, mora se istaknuti da je, u izvjesnim okolnostima, dužnost djeteta da bude saslušano (tj. da svjedoči).

111. Djeca trebaju precizno znati što će se dogoditi te kakav će biti status njihova mišljenja ili izjave.⁸⁴ Sudac ne bi trebao odbiti saslušati dijete bez dobrih razloga osim ako to nije u najboljim interesima djeteta (Smjernica 47). Dijete bi trebalo biti jasno informirano da, ako ga sudac sasluša, to ne znači da će "dobiti" na sudu. Kako bi steklo povjerenje i poštovanje za presudu, dječji odvjetnik treba uložiti posebni trud kako bi objasnio zašto se mišljenje djeteta nije slijedilo ili zašto je data odluka donesena, kao što se to radi s odraslima (Smjernica 48).

112. Štoviše, djeca imaju pravo izraziti svoja stajališta i mišljenje o svakom pitanju ili slučaju u koji su uključena ili koji utječe na njih. Ona bi trebala imati tu mogućnost neovisno o dobi, u sigurnom okruženju uz uvažavanje njihove osobe. Ona se moraju osjećati lagodno dok razgovaraju sa sućem ili drugim službenicima. Ovo može od suca tražiti izostavljanje određenih formalnosti, poput nošenja vlasulje ili odore ili saslušanja djeteta u samoj sudnici, npr. moglo bi pomoći ako bi se dijete saslušalo u uredu suca.

113. Važno je da dijete može slobodno govoriti i da ga se ne prekida. Ovo u praksi može značiti da drugima ne bi trebalo dopustiti da budu u prostoriji (npr. roditeljima, optuženim počiniteljima) i da atmosferu ne ometaju nepoželjne upadice, neprikladno ponašanje ili ulazak i izlazak iz prostorije.

114. Suci često nemaju vještine za komunikaciju s djecom a specijalizirane se stručnjake rijetko poziva da im pomognu u tom zadatku. Kao što je prije navedeno (para 96), čak i mala

⁷⁸ Opći komentar br. 12 o pravima djeteta da bude saslušano (CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009.), para 19.

⁷⁹ Isto, para 28-31.

⁸⁰ Opći komentar br. 5 o Općim mjerama primjene Konvencije o pravima djeteta UN-a (CRC/GC/2003/5), Članak 12.

⁸¹ Za više informacija vidi CRIN Review. "Measuring maturity. Understanding children's evolving capacities" ("Mjerenje zrelosti. Razumijevanje djetetovih razvojnih sposobnosti"), 2009.

⁸² Opći komentar br. 12 o pravu djeteta da bude saslušano (CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009.), para 22.

⁸³ UN-ove Smjernice o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela (ECOSOC Res 2005/20, 22. srpnja 2005.);

⁸⁴ Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava, Članak 3c.

djeca mogu jasno iznijeti svoja stajališta ako im se pruži podrška i primjereno pomogne. Suci i drugi stručnjaci zapravo bi trebali tražiti djetetova vlastita stajališta, mišljenja i gledanje na slučaj.

115. Ovisno o željama i interesima djeteta, trebalo bi ozbiljno razmotriti tko će slušati dijete, vjerojatno sudac ili stručnjak određen za to.⁸⁵ Neka djeca mogu željeti da ih sasluša "specijalist" koji će onda prenijeti njegovo ili njezino stajalište sucu. Druga će, pak, jasno iskazati da bi radije razgovarala sama sa sucem, zato što je sudac onaj koji donosi odluku.

116. Iako je istina da postoji rizik da djeca budu manipulirana kad ih se saslušava i kad izražavaju svoja stajališta (npr. od strane jednog roditelja protiv drugog), treba uložiti sve napore kako taj rizik ne bi ugrozio ovo temeljno pravo.

117. Odbor za prava djeteta UN-a upozorava na alibi pristup i neetičnu praksu⁸⁶ i nabraja temeljne zahtjeve za učinkovitu i značajnu primjenu prava djeteta da bude saslušano.⁸⁷ Postupci saslušanja djece trebali bi biti transparentni i informativni, dobrovoljni, s uvažavanjem, relevantni, prilagođeni djeci, inkluzivni, provedeni od strane osposobljenih stručnjaka, sigurni i osjetljivi na rizik i, konačno, pouzdani.

U slučaju međunarodnog posvojenja djece Rumunja od strane posvojitelja Talijana (case of *Pini and Others v. Romania*), Sud je bio vrlo jasan o pravu djece da budu saslušana i da se njihova stajališta ozbiljno razmotre: "Mora se istaknuti da u času kad su djeca odbila ideju o tome da se pridruže svojim posvojiteljima u Italiji, njihova je osobnost bila dovoljno formirana i dostigla su potrebnu zrelost da mogu izraziti svoje mišljenje o okruženju u kojem žele odrastati".⁸⁸ Interesi djece zahtijevali su da su njihova mišljenja o predmetu trebala biti uzeta u obzir onog časa kad su dostigla dovoljnu zrelost da ih mogu izraziti. Stalno odbijanje djece, nakon što su dostigla dob od 10 godina, da putuju u Italiju kako bi se pridružila svojim posvojiteljima, u ovom smislu ima određenu težinu."⁸⁹

U slučaju *Hokkanen v. Finland* otac je tražio skrbništvo nad svojom kćeri koja je godinama živjela s bakom i djedom. Dijete nije željelo živjeti sa svojim ocem i Sud se suglasio da je "dijete postalo dovoljno zrelo kako bi se njezina stajališta uzela u obzir i da pristup roditelja zato ne bi trebao biti dogovoren protiv njezinih želja."⁹⁰

4. Izbjegavanje nepotrebnog odugovlačenja

118. Slučajeve u koje su uključena djeca treba rješavati brzo, i moglo bi se razmotriti sustav određivanja prioriteta među njima.⁹¹ Princip žurnosti dat je u Smjernici 50. Trebalo bi imati na umu da djeca imaju percepciju vremena različitu od odraslih i da im je element vremena vrlo važan: npr. jednogodišnji sudski postupak radi određivanja skrbništva može se 10-godišnjaku činiti daleko duljim nego odraslome. Pravila suda moraju omogućiti sustav određivanja prioriteta u teškim i žurnim slučajevima, ili kad su moguće nepopravljive posljedice ako se ne djeluje odmah (Smjernica 51 pokriva slučajeve obiteljskih sporova).

⁸⁵ Odbor za prava djeteta UN-a preporuča da se djecu izravno sasluša. Opći komentar br. 12 o Pravu djeteta da bude saslušano (CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009.), para 35.

⁸⁶ Opći komentar br. 12 o Pravu djeteta da bude saslušano (CRC/C/GC/12, 1. srpnja 2009.), para 132: "Odbor poziva države članice da izbjegavaju alibi pristupe, koji ograničavaju dječje izražavanje stajališta, ili koji dozvoljavaju djeci da budu saslušana ali njihovim stajalištima ne pridaju dužnu važnost. On naglašava da manipulacija odraslih djecom, postavljajući ih u situacije gdje im se govori što smiju reći, ili izlaganje djece riziku od štete zbog sudjelovanja, nije etična praksa i ne može se shvaćati kao primjena Članka 12.

⁸⁷ Opći komentar br. 12 o Pravu djeteta da bude saslušano (CRC/C/GC/12, 1 July 2009), paragraph 133-134.

⁸⁸ Europski sud za ljudska prava (Second Section), presuda od 22. lipnja 2004-, *Pini and Others v. Romania*, Br. 78028/01 and 78030/01, para 157

⁸⁹ Isto, para 164.

⁹⁰ (Chamber), presuda od 23. rujna 1994., *Hokkanen v. Finland*, Br. 19823/92; para 61.

⁹¹ Usp. Čl.t 41 Pravila Europskog suda za ljudska prava. Ovo bi se trebalo češće koristiti prema I. Berro-Lefevre, o.c. str. 76.

119. Drugi primjeri ovog principa mogu se naći u relevantnim instrumentima Vijeća Europe. Jedan od njih zahtijeva da države osiguraju da se istrage i kazneni postupci tretiraju kao prioritet i provode bez neopravdanih odugovlačenja.⁹² Ovo je također vrlo važno kako bi se žrtvama omogućio početak oporavka. Drugi instrument specifično preporuča "osiguranje da se maloljetnike tretira brže, izbjegavajući nepotrebno odugovlačenje, kako bi se osiguralo učinkovito edukativno djelovanje."⁹³

120. Poštovanje najboljih interesa djeteta pri primjeni određenih odluka može zahtijevati fleksibilnost od strane pravosudnih vlasti sukladno nacionalnom zakonodavstvu, kao što navodi Smjernica 53.

U dva slučaja protiv Njemačke, Sud je razmatrao element vremena, i našao da u slučajevima odnosa roditelj-dijete, postoji dužnost ulaganja posebnog truda zbog činjenice da rizik od prolaska vremena može rezultirati u *de facto* odlučivanju o stvari i da bi odnos djeteta s jednim od roditelja mogao biti prekinut.⁹⁴

U slučaju *Paulsen-Medalen and Svensson v. Sweden*, Sud je našao da je prekršen Članak 6, stavak 1 zato što nadležne vlasti nisu djelovale s traženim posebnim trudom kad su se bavile sporom o pristupu roditelja.⁹⁵

Izbjegavanje nepotrebno odugovlačenja također je važno u kaznenim slučajevima. U slučaju *Bouamar v. Belgium*, zahtijevalo se posebno žurno sudsko preispitivanje u slučajevima pritvaranja maloljetnika. Neopravdani gubitak vremena nije se mogao smatrati sukladnim žurnosti koju zahtijevaju odredbe Članka 5, stavka 4, EKLP.⁹⁶

5. Organizacija postupka, okruženje prilagođeno djeci i jezik prilagođeni djeci

121. Radne metode prilagođene djeci⁹⁷ trebale bi djeci omogućiti osjećaj sigurnosti. Pratljna osobe u koju mogu imati povjerenje može im pomoći da se u postupku ugodnije osjećaju. Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201)⁹⁸ određuje da dijete može biti u pratnji svojeg pravnog zastupnika ili odrasle osobe po vlastitom izboru, ali da bi se tu osobu trebalo smatrati pogodnom. Obrazložena odluka može se donijeti protiv nazočenja određene osobe u pratnji djeteta.

122. Arhitektonsko okruženje može djelovati na to da se djeca osjećaju vrlo nelagodno. Sudski službenici trebali bi upoznati djecu s, *inter alia*, rasporedom suda, i identitetom uključenih službenika (Smjernica 55). Čak i za odrasle zgrade suda mogu biti prilično opresivne i zastrašujuće (Smjernica 62). Iako je ovo teško promijeniti, bar što se tiče postojećih prostora suda, postoje načini na koje se tretman djece u ovim prostorima suda može poboljšati radeći s djecom na način koji je osjetljiviji na potrebe djece.

⁹² Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (2007., CETS br. 201, Članak 30, para 3);

⁹³ Preporuka Odbora ministara Vijeća Europe R (87)20 o društvenim reakcijama na maloljetničku delinkvenciju, para 4.

⁹⁴ Vidi Europski sud za ljudska prava (Grand Chamber), presuda od 13 srpnja 2000., *Elsholz v. Germany*, Br. 25735/94, para 49, i presuda od 8 srpnja 2003., *Sommerfeld v. Germany*, Br. 31871/96, para 63.

⁹⁵ Europski sud za ljudska prava (Chamber), presuda od 19. veljače 1998. *Paulsen-Medalen i Svensson v. Sweden*, Br. 16817/90, para 42.

⁹⁶ Europski sud za ljudska prava (Chamber), presuda od 29. veljače 1988., *Bouamar v. Belgium*, Br. 9106/80, para 63.

⁹⁷ Vidi W. McCarney u Vijeću Europe, *International justice for children*, 2008., pp. 119-127.

⁹⁸ Članak 35.1.f.

123. Prostori suda, gdje je moguće, mogu za intervju imati posebne prostorije koje uzimaju u obzir najbolje interese djeteta. Jednako tako, sudsko okruženje prilagođeno djeci može značiti da se ne nose perike ili odore ili druge službene uniforme. Ovo se može primijeniti s obzirom na dob djeteta ili funkciju službenika. Ovisno o okolnostima i stajalištima djeteta, može se dogoditi, npr., da uniforme djetetu jasno označavaju da razgovara s policajcem a ne sa socijalnim radnikom, što ima svoju važnost. To bi također moglo pridonijeti osjećaju djeteta da nadležne vlasti ozbiljno shvaćaju predmete koji ga se tiču. Ukratko, okruženje može biti relativno formalno, ali bi ponašanje službenika trebalo biti manje formalno i u svakom bi slučaju trebalo biti prilagođeno djeci.

124. Što je još važnije, pravosuđe prilagođeno djeci također implicira da djeca razumiju narav i opseg donesenih odluka i njihove učinke. Iako se presuda i motivacija za njezin izriječak ne može uvijek zabilježiti i objasniti na način prilagođen djeci, zbog zakonskih zahtjeva, djeci bi te odluke trebao objasniti njihov odvjetnik ili druga prikladna osoba (roditelj, socijalni radnik itd.).

125. Posebni sudovi, ili bar posebne prostorije za maloljetnike, mogle bi se uspostaviti za djecu počinitelje⁹⁹. Koliko je god moguće, svako slanje djece na sudove za odrasle, postupke za odrasle i kažnjavanje za odrasle ne bi trebali biti dopušteni.¹⁰⁰ Sukladno sa zahtjevima specijalizacije u ovom području, mogle bi se uspostaviti specijalizirane jedinice unutar vlasti nadležnih za primjenu zakona (Smjernica 63).

U više slučajeva protiv Ujedinjenog Kraljevstva koji uključuju maloljetne počinitelje, Sud je naglasio da se specijalne mjere moraju poduzimati radi modifikacije sudskog postupka za odrasle kako bi se ublažili strogost suđenja za odrasle s obzirom na mladost optuženika. Npr. pravni stručnjaci ne bi trebali nositi perike ni odore a maloljetni optuženici ne bi trebali biti posjednuti na povišenu optuženičku klupu, već bi im umjesto toga trebalo biti dopušteno sjediti do svojeg pravnog zastupnika ili socijalnog radnika. Saslušanja bi se trebala provoditi na način da se njihov osjećaj zastrašenosti i zakočenosti što je više moguće umanjuje.

Nakon slučajeva *T i V v. the United Kingdom* gdje je okruženje nacionalnog suda smatrano zastrašujućim za dijete, napisana je Direktiva o praksi pri suđenjima djeci i mladima na Kaznenom sudu. Cilj je izbjeći zastrašivanje, ponižavanje i osjećaj pogibli djece na suđenju. Elementi ove direktive o praksi su, *inter alia*: mogućnost da dijete posjeti sudnicu prije suđenja i upozna se s njom, mogućnost policijske podrške kako bi se izbjeglo zastrašivanje i zlostavljanje od strane medija, perike i odore se ne nose, objašnjenje postupka na način da tu dijete može razumjeti, ograničeni broj sudskih saslušanja, itd.

Poljsko Ministarstvo pravosuđa pomovira i primjenjuje koncept soba za intervju prilagođenih djeci u suradnji s nevladinim organizacijama. Glavni je cilj zaštita djece svjedoka i žrtava kaznenih djela, osobito djela koja uključuju seksualno i obiteljsko nasilje, uvodeći u praksu principe intervjuiranja djece u uvjetima prilagođenim djeci od strane stručnog osoblja. Postupak osigurava da djecu intervjuira sudac u prisutnosti psihologa. Druge su uključene osobe (državni odvjetnik, odvjetnik, optuženi, privatni pritužitelj) u posebnoj prostoriji i imaju mogućnost sudjelovanja u intervjuu zahvaljujući sustavu komunikacije između prostorija, dvosmjernim ogledalima ili prijenosu u živo. Važni detalji da bi se djeca osjećala ugodnije uključuju *inter alia*: zajamčenu privatnost (zvukozaporna vrata između prostorije za intervju i ostalih prostorija); prostor opremljen sukladno potrebama djeteta kako bi se osigurala fizička i mentalna sigurnost djeteta tijekom intervju, uporaba neutralnih boja i namještaja u prostoriji što osigurava da djeca tu mogu provesti vrijeme ugodno (dvije veličine stolova i

⁹⁹ Konvencija o pravima djeteta UN-a, članak 40.3.

¹⁰⁰ Preporuka Odbora ministara Vijeća Europe Br. R(87)20 o društvenim reakcijama na maloljetničku delinkvenciju, postupci protiv maloljetnika, para 5.

stolica, sofa ili fotelja, mekani tepih); oprema materijalima i drugim predmetima korisnim pri prikupljanju informacija od djeteta (bojice, papir, lutke, itd.).

6. Dokazi/izjave djece

126. Pitanje prikupljanja dokaza/izjava od djece daleko je od jednostavnog. Kako su standardi u ovom području rijetki (poput UN-ovih Smjernica o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela),¹⁰¹ osjećala se potreba da se pozabavi ovim pitanjima, zato što vođenje ovakvih intervjua u vezi s dokazima/izjavama zahtijeva posebno vodstvo.

127. Kao što navodi Smjernica 64, ovo bi što je više moguće trebali provoditi educirani stručnjaci. U istom kontekstu, Smjernica 66 preporuča da je u slučaju kad je potrebno više od jednog intervjua, najbolje da ih provodi ista osoba zbog konzistentnosti i međusobnog povjerenja, ali da bi broj intervjua trebao biti što je manji moguć (Smjernica 67).

128. Zbog očitih razloga treba se napraviti specifični dogovor za prikupljanje dokaza u najpovoljnijim uvjetima, posebice od djece žrtava. Omogućavanje svjedočenja preko audio, video ili TV veze, primjeri su takve prakse, kao što je to i omogućavanje svjedočenja pred stručnjacima prije suđenja i izbjegavanje vizualnog ili drugog kontakta između žrtve i optuženog počinitelja (Smjernica 68), ili svjedočenje bez prisustva optuženog počinitelja (Smjernica 69). Međutim, u posebnim slučajevima, poput seksualnog iskorištavanja, video zapisi intervjua mogu biti traumatizirajući za žrtve. Moguća šteta od sekundarne viktimizacije koja je rezultat takvih zapisa zato se treba pažljivo procijeniti i trebat će se razmotriti druge će se metode, poput audio zapisa, radi izbjegavanje reviktimizacije i sekundarne traume.

129. Postupovni zakoni i zakonodavstvo država članica značajno variraju u ovoj domeni i mogla bi biti manje stroga kad se radi o svjedočenju djece. U svakom slučaju, države članice trebale bi dati prioritet najboljim interesima djeteta u primjeni zakona u vezi sa svjedočenjem. Primjeri koje daje Smjernica 70 uključuju odsustvo zahtjeva davanja zakletve i drugih sličnih izjava. Ove Smjernice nemaju namjeru utjecati na jamstva prava na obranu u različitim pravnim sustavima; međutim, one svakako pozivaju države članice da prilagode, gdje je to potrebno, neke elemente pravila o svjedočenju, da bi se izbjegla dodatna trauma za djecu. Na kraju, uvijek će sudac biti taj koji će razmotriti težinu i validnost svakog svjedočenja ili dokaza.

130. Smjernica 70 također ukazuje na to da ove prilagodbe djeci ne bi same po sebi trebale umanjiti vrijednost datog iskaza. Ipak, trebalo bi izbjegavati pripremanje djeteta svjedoka za svjedočenje zbog rizika od prevelikog utjecaja na dijete. Uspostavljanje poželjnih protokola intervjua (Smjernica 71) ne bi nužno trebalo biti zadatak sudaca, već više nacionalnih pravosudnih vlasti.

131. Iako korištenje audio ili video zapisa izjave djeteta ima neke prednosti, zato što služi izbjegavanju ponavljanje često traumatskog iskustva, izravno svjedočenje pred istražnim sucem može biti prikladnije za djecu koja nisu žrtve, već optuženi počinitelji kaznenih djela.

132. Kao što je već navedeno, dob ne bi trebala biti prepreka da dijete u potpunosti sudjeluje u sudskom postupku.¹⁰² Sukladno Smjernici 73, njihovo svjedočenje ne bi trebalo smatrati nevaljanim ili nevjerodostojnim samo temeljem dobi.

¹⁰¹ UN-ove Smjernice o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela (ECOSOC Res 2005/20, 22. srpnja 2005.). para XI, 30.d.: "Koristite postupke osjetljive prema djeci, uključujući prostorije za intervjue uređene za djecu, interdisciplinarnе usluge za djecu žrtve integrirane na istoj lokaciji, modificirano sudsko okruženje koje uzima u obzir djecu svjedoke, odmor tijekom svjedočenja djeteta, saslušanja raspoređena u doba dana koje je prikladno za dob i zrelost djeteta, prikladan sustav obavješćivanja da bi se osiguralo da dijete ide na sud samo kad je nužno i druge prikladne mjere kako bi se djetetu olakšalo svjedočenje." Trebalo bi imati na umu da su ove Smjernice o svjedočenju općenito, a ne samo o svjedočenju u kaznenim postupcima.

¹⁰² Isto, para VI, 18.

133. Kad se djecu namjerava ispitati ili kad ona izraze želju svjedočiti u obiteljskim sporovima, treba pridavati dužnu pažnju njihovom ranjivom položaju u toj obitelji i na učinak koji takvo svjedočenje može imati na postojeće i buduće odnose. Treba uložiti sve moguće napore kako bi se osiguralo da djeca budu svjesna posljedica svjedočenja i da dobiju podršku u svjedočenju na bilo koji od načina koji su već navedeni.

Sud je prepoznao specifične značajke postupka u vezi sa seksualnim zlostavljanjem. U slučaju *S.N. v. Sweden*, Sud je našao da: "takve postupke žrtva često poima kao mučenje, naročito kad je protiv svoje volje suočena s optuženikom. Ove su značajke još izrazitije u slučajevima u koje je uključena maloljetna osoba. U procjeni pitanja je li ili nije u takvim postupcima optuženi imao pošteno suđenje, mora se imati na umu pravo na uvažavanje privatnog života žrtve. Zato, Sud prihvaća da se u kaznenom postupku koji se odnosi na seksualno zlostavljanje određene mjere mogu poduzimati sa svrhom zaštite žrtve, uz uvjet da se takve mjere mogu uskladiti sa odgovarajućom i učinkovitom primjenom prava obrane".¹⁰³

U istom je slučaju pažnja također poklonjena mogućem navođenju svjedoka u nekim pitanjima. Radi izbjegavanja negativnih učinaka temeljem toga, treba se osloniti na stručnjake forenzičke psihologije s posebnom edukacijom i znanjem.¹⁰⁴

U slučaju *W.S. v. Poland* Sud je predložio moguće načine provjere pouzdanosti malog djeteta žrtve i istaknuo da bi to trebalo činiti na manje invazivni način nego putem izravnog ispitivanja. Moglo bi se upotrijebiti više sofisticiranih metoda, poput intervjuiranja djeteta u prisutnosti psihologa uz postavljanje pitanja obrane u pisanom obliku, ili u prostoru koji predlagatelju ili njegovom odvjetniku omogućava prisutnost na takvom intervjuu putem video veze ili jednosmjernog ogleдала.¹⁰⁵

E. Pravosuđe prilagođeno djeci nakon sudskih postupaka

134. Ima puno mjera koje se mogu poduzeti da bi se pravosuđe prilagodilo djeci nakon završetka sudskih postupaka. To počinje s komunikacijom i objašnjenjem odluke ili presude djetetu (Smjernica 75). Ova bi informacija trebala biti dopunjena objašnjavanjem mogućih mjera koje treba poduzeti, uključujući žalbu ili obraćanje nezavisnom mehanizmu za pritužbe. Ovo bi trebao učiniti djetetov zastupnik, tj. odvjetnik, posebni skrbnik, ili pravni zastupnik, ovisno o pravnom sustavu. Smjernice 75, 77 i 81 odnose se na te predstavnike djece.

135. Smjernica 76 preporuča poduzimanje koraka bez odgode kako bi se olakšala provedba odluka/presuda koje uključuju ili utječu na djecu.

136. U mnogim slučajevima, a naročito u građanskim predmetima, presuda nužno ne znači da je sukob ili problem napokon riješen: obiteljski su predmeti dobar primjer i njima se bave Smjernice 78 i 79. U ovom osjetljivom području također moraju postojati jasna pravila o izbjegavanju sile, prisile ili nasilja u izvršenju odluka, naročito npr. u rasporedu viđanja s roditeljem, kako bi se izbjegla daljnja traumatizacija. Zato je roditelje bolje poslati službama medijacije ili neutralnim centrima koji se bave viđanjem s roditeljem kako bi se sporovi okončali umjesto da sudske odluke izvršava policija. Jedina je iznimka kad postoji rizik za dobrobit djeteta. Druge službe, poput službi za podršku obitelji, također imaju ulogu u praćenju obiteljskih sukoba, da bi osigurale najbolje interese djeteta.

U slučaju izvršenja odluka u predmetima obiteljskog prava, poput pristupa i prava skrbnništva, Sud je u više navrata smatrao da je ključno pitanje jesu li državne vlasti poduzele sve potrebne korake za omogućavanje izvršenja u razumnim okvirima posebnih okolnosti svakog slučaja.

¹⁰³ Europski sud za ljudska prava (First Section), presuda od 2. srpnja 2002. *S.N. v. Sweden*, Br. 34209/96, para 47.

¹⁰⁴ Isto, para 53.

¹⁰⁵ Europski sud za ljudska prava (Fourth Section), presuda od 19. lipnja 2007. *W.S. v. Poland*, Br. 21508/02, para 61.

U Austriji, *Besuchscafe* nudi djeci mogućnost da ostanu u kontaktu s oboje roditelja nakon razvoda ili rastave u sigurnom i podržavajućem okruženju. Pravo pristupa djetetu omogućava se u posebnim prostorima pod nadzorom obučenog osoblja, kako bi se izbjegli sukobi među roditeljima, kad se god ostvaruje pravo posjeta. Ovu vrstu nadzora može naložiti suda ili je mogu zahtijevati jedan ili oba roditelja. Centralno je pitanje dobrobit djeteta i izbjegavanje situacije gdje je dijete u središtu sukoba među roditeljima.

137. Smjernice 82 i 83 bave se djecom koja su u sukobu sa zakonom. Posebna pozornost posvećena je uspješnoj reintegraciji u društvo, važnosti ne-otkrivanja kaznene evidencije izvan pravosudnog sustava, i legitimne iznimke od ovog važnog principa. Iznimke se mogu učiniti za teška djela, inter alia, zbog razloga javne sigurnosti i kad se radi o zapošljavanju ljudi na poslove rada s djecom, npr. ako neka osoba ima povjesti zlostavljanja djeteta. Smjernica 83 za cilj ima zaštitu svih kategorija djece, ne samo one posebno ranjive.

138. U slučaju *Bouamar v. Belgium* Sud je razmotrio predmet maloljetnog počinitelja koji je bio zatvaran i puštan na slobodu devet puta. Iako je boravak u zatvoru za odrasle sve vrijeme bio dopušten sukladno zakonu o zaštiti maloljetnika, Europski sud za ljudska prava zaključio je da: "devet naloga za zatvor, uzetih zajedno, nisu bili sukladni potpoglavlju d, Članka 5.1. Ponovljeno zatvaranje imalo je učinak da je svaki sljedeći nalog bio sve manje "zakonit" prema potpoglavlju d, Članka 5.1, posebice zato što Crown Counsel* nikad nije naložio kazneni postupak protiv predlagatelja u vezi s djelima za koja je optužen."¹⁰⁶

Britanska fondacija Barnardo's razvila je Službu zagovaranja djece za mlade ljude u više institucija za maloljetne počinitelje diljem Velike Britanije, pružajući im nezavisno zagovaranje, pomažući im u pitanjima povezanim s dobrobiti, skrbi, tretmanom i preseljenjem dok su pritvoreni. Osim sastanka uživo unutar jednog tjedna od zatvaranja, mladi mogu kontaktirati službu ili se poslužiti besplatnom linijom pomoći. Služba zagovaranja pomaže mladima u razumijevanju sustava i stupa u kontakt s relevantnim stručnjacima kako bi pomogli u rješavanju problema mladih.

V. Promicanje drugih aktivnosti prilagođenih djeci

139. Suvišno je reći da stvarno poboljšanje u području prava djece i pravosuđa prilagođenog djeci zahtijeva proaktivni pristup država članica Vijeća Europe koje se ohrabruje u provedbi brojnih različitih mjera.

140. Pod-stavci a-d ohrabruje istraživanja u ovom području, razmjenu prakse i suradnju te aktivnosti za podizanje svijesti naročito kreiranjem pravnih instrumenata u verzijama prilagođenim djeci. Oni također izražavaju podršku za funkcionalne urede za informiranje o pravima djece.

141. Investiranje u obrazovanje o pravima djece i razglašavanje informacija o pravima djece nije samo obveza prema UN-ovoj Konvenciji o pravima djeteta,¹⁰⁷ već je i preventivna mjera protiv kršenja prava djece. Znanje o pravima prvi je preduvjet "življenja" svojih prava i prepoznavanja kršenja ili potencijalnog kršenja.¹⁰⁸

Mnoge organizacije napisale su djeci prilagođenu verziju Un-ove Konvencije o pravima djeteta i drugim relevantnim dokumentima o pravima djece. Jedan je primjer verzija UN-ovih Smjernice o pravosuđu u predmetima koji uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela koju su djeci prilagodili UNICEF i Ured UN-a za droge i kriminal.

* Državno odvjetništvo u Velikoj Britaniji.

¹⁰⁶ Europski sud za ljudska prava (Chamber), presuda od 29. veljače 1988. *Bouamar. v. Belgium*, Br. 9106/80, para 52-53..

¹⁰⁷ Članak 42: "Države stranke obvezuju se da će s načelima i odredbama ove Konvencije odgovarajućim i aktivnim metodama naširoko upoznati kako odrasle tako i djecu".

¹⁰⁸ Vidi također Berro-Lefèvre, o.c., str. 74-75.

142. Mjere predložene u potpoglavljima e-g imaju za cilj olakšavanje djeci da pristupe sudu i mehanizmima pritužbi, i razmatraju brojne moguće mjere u tom smislu (uspostavu specijaliziranih sudaca i odvjetnika, olakšavanje uloge građanskog društva i nezavisnih tijela na nacionalnoj, regionalnoj i općoj razini). U ovom bi području države trebale predvidjeti korištenje kolektivnih pritužbi. Dobar primjer mehanizama kolektivnih pritužbi Europske socijalne povelje (ETS Br. 163) je da je dostupna, da nije potrebna individualna žrtva i ne moraju biti iscrpljeni svi domaći lijekovi. Pravobranitelji/ce za djecu, nevladine organizacije za dječja prava, socijalne službe itd., trebale bi biti u stanju podnositi pritužbe ili započinjati postupke u ime određenog djeteta.

143. Vrijedno je opaziti da se također promoviraju nove strategije na nacionalnoj razini, poput prije spomenute kampanje u korist postupka pritužbi temeljem UN-ove Konvencije o pravima djeteta.

144. Potpoglavlja h-i fokusirana su na potrebu prikladnog obrazovanja, edukacije i mjera podizanja svijesti, dok potpoglavlja j-k izražavaju podršku prikladnim specijaliziranim strukturama i uslugama.

VI. Nadzor i procjena

145. Države članice ohrabruje se da provedu brojne mjere radi primjene ovih Smjernica. One bi trebale osigurati široko razglašavanje među svim odgovornim vlastima ili na drugi način uključenima u obranu prava djece. Jedna bi od mogućnosti bila razglašavanje Smjernica u verzijama prilagođenim djeci.

146. Države članice trebale bi također osigurati preispitivanje usklađenosti domaćeg zakonodavstva, politika i prakse s ovim Smjernica, te periodično preispitivanje radnih metoda u ovom području. Također ih se poziva na propisivanje specifičnih mjera za pridržavanje izrijeka i duha ovih Smjernica.

147. U ovom smislu, održavanje ili uspostava okvira, uključujući jedan ili više nezavisnih mehanizama (poput pravobranitelja ili dječjeg pravobranitelja) od najveće je važnosti za promicanje i nadzor nad primjenom ovih Smjernica.

148. Na kraju, samo je po sebi razumljivo da organizacijama civilnog društva, institucijama i tijelima koja promiču i štite prava djeteta treba dati aktivnu ulogu u nadzoru nad procesom